PAPINIANVS

Iosephi de Rusticis Patricij ac I. C. Aquilani

LIBELLVS

IN AEMILII PAVLI PAPINIANI IVRISCONSVLTI VITAM.

Ad Illustriss. atque Excellentiss. Dominum

DON FRANCISCVM DE CASTRO,
Comitem Castri, Ducem Larenzani,
ORDINIS SANCTI IACOBI DE SPATA,
COMMENDATARIVM ORNACCHII,

Pro Inuictissimo, Potentissimoque DON PHILIPPO III. AVSTRIACO, *Hispaniarum Rege Catholico, apud Summum Pont. Legatum.*

VENETIIS Apud Hæredem Damiani Zenarij M DC XIII.

Permissu Superiorum, & Priuilegijs.

ILLVSTRISSIMO, AC EXCELLENTISSIMO DOMINO

DON FRANCISCO DE CASTRO

Comiti Castri, Duci Larenzani,

ORDINIS SANCTI IACOBI DE SPATA, COMMENDATARIO ORNACCHII,

Pro Gloriosissimo Augustissimoq. DON PHILIPPO III. AVSTRIACO Hispaniarum Rege Catholico, apud Pont. Opt. Max. Legato Amplissimo.

Iosephus de Rusticis Iurisconsultus Aquilanus P.

INTER alia illustria memoratuque digna quæ Græcorum annalibus continentur, illud permagnum adesse comperi, Athenis Sapientes Viros disceptasse plurimum, quid hominibus difficilius contingeret, dum vitalem hanc auram carperent, in eamque opinionem tandem deuenisse, ingentem laborem in conciliandis animis, aliosque homines ad sui votum trahendos, alliciendosque versari, idque non alio nos assequi, quàm eloquentia, & dicendi (quam appellant) arte, eamque si attingere cælorum benignitate, exercitatione, variarum scientiarum, ac rerum cognitione liceat, nescio quid quasi diuinum, & excelsum ad omnia obtinendum assecutos fuisse, dubio procul sit autumandum. Non mirum si apud Græcos ipsos primum, deinde apud Romanos studium hoc adeo inoleuit, & increbruit, vt nulli rei homines ardentius, & vehementius incumberent, quàm eloquentiæ, ad persuadendum, superandum, alliciendum, ad sensus animorum, atque motus, vel inflammandos, vel etiam extinguendos, Vt enim hominis decus omnium confessione est ingenium, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia. Quamuis autem multi huic arti se dediderint, perpauci nihilominus Oratores antiquitus, successiuis verò temporibus longè pauciores fuisse visos, qui tanta copia verborum, dicendi vi, exemplis, eruditioneque fulgerent, vt Claros inter Oratores ascribi possent, nemo enim in Oratorum numero est habendus, qui non sit omnibus ijs artibus quæ sunt libero ho-

mine dignæ perpolitus. Hanc ſanè felicitatem Princeps Magnanime quaſi diuinitatis quodam afflatu innataque virtute te numeris omnibus conſecutum fuiſſe quis ignorat? ad tuam nanque Nobilitatem vetuſtæque Proſapiæ Celſitudinem variarum ſcientiarum ornamentum addidiſti, & inter alias eloquentiam, cuius vim affabrè adeo attigiſti, vt ſummi Oratoris nomen, gradumque promerueris, imo clariſſimos Oratores hac arte non tantum adæquaueris, ſed longo interuallo admirabiliter ſuperaueris, vt dum te Proceres orantem, ac declamantem audiunt, alterum Demoſthenem, aut Periclem, alterum Q. Hortenſium, aut L. Craſſum, quinimo Tullium ipſum Ciceronem, iſtisque omnibus eminentiorem audire credant. Quid aliud Illuſtriſſime, atque Excellentiſſime Princeps, diſperſos homines vnum in locum potuit congregare, aut à fera agreſtique vita ad hunc hominum ciuilem cultum deducere, aut iam conſtitutis ciuitatibus, leges, iudicia, iura deſcribere? Quid Sabinorum connubia coniungere, aut finitimorum vim Vrbe à Romulo condita reprimere? Quid denique exercitus ad acriter cum hoſte pugnandum ardentius inflammare, militesque ad ingentia Flumina tranſuehendum, altiſſimos montes, & horridos aſcendendum, ac pertranſeundum, frigora, niues, imbres, immenſoſque calores patienter, atque animoſe tolerandum famem, & ſitim etiam, quam exercituum Ducum eloquentia, quam illorum Romanorum Conſulum incitatio? Hoc tu bene noſti, cum non minus armorum peritia valeas, ac belli exercitatione, diſciplinaque præfulgeas, quàm aliarum diſciplinarum dignitate, Anteceſſoresque tui idem apprime nouerunt, cum tot diſcrimina ad obtinendos honorificos triumphos, pertulerint, ex quibus immortalitatis famam ſibi conquiſierunt. Extollitur quidem Generis Nobilitas, placent diuitiæ, laudantur Dominia, ſed ſi Marti coniunctam Mineruam intueamur, in viro inquam Nobili militiam, atque ſapientiam, nihil pulchrius, nihil dignius intueri fas eſt, tuncque videtur veluti lucentem Gemmam fuluo auro colligare. Hinc factum eſt, quod GLORIOSISSIMVS ATQVE CATHOLICVS DON PHILIPPVS III. POTENTISSIMVS REX noſter, ex tota Hiſpania, quæ vt aliarum Nobilium rerum omnium opulentiſſima ſic virorum fortium, ingeniorumque ſublimium generoſa procreatrix te vnum clariſſimum, ac verum alumnum ad PAVLVM V. Pontificem Maximum Legatum Ampliſſimum delegit, ac miſit, quòd Romæ maneres cum Pontifice ipſo, Cardinalibus alijsque Magnatibus grauia imo ardua vice OPTIMI REGIS gereres, conferres, reſolueres, prouideres, quæ non ſolum Italiæ, ſed totius Orbis tranquillitatem, ac potiſſimum Fidei defenſionem, ſplendorem, incolumitatemque reſpicerent. Quo in munere te Principem tanta affabilitate, prudentia, manſuetudine, ac erga REGEM fide, in omnesque beneficentia oſtendiſti, vt omnes gentes ſummis te laudibus efferant, tuaſque excelſas virtutes atque egregia præclaraque facinora admirentur, cum verè ſis virtutum omnium exemplar, teque veluti quandam Græcorum normam imitentur, & vbique locorum viuis ac indefeſſis vocibus te ſublimiſſimi animi Principem prædicent. Quantum autem in negotio illo proximis hiſce temporibus quum non ab re verebatur, quod vniuerſa Italia diſſentionibus ac belli facibus arderet, ignisque trans Alpes irreperet, fortiter magnanimiter ac inceſſanter iuſſu AVGVSTISSIMI REGIS AVSTRIACI egeris, felix exitus apertiſſimè teſtatur, cum Venetijs non receſſeris, donec inter Summum Pontificem PAVLVM V. Venetiarumque Rempublicam tranquilla omnia pacataque reliqueris, percurrit rumor tantorum ornamentorum non ſolum ad omnes Italiæ oras, ad Felices Hiſpanias, ac alias vltra montes regiones, ſed ad Indos vſque, imo ſuper Garamantas:

Velleii.

Vellem ornatiſſimis, & grauiſſimis verbis tuum immortalitate dignum ingenium, ſummam authoritatem, Nobilitatem permaximam, omnia vitæ conſilia, Anteceſſorum tuorum florentiſſimam gloriam, pro dignitate proſequi, ſed dum hæc mente reuoluo, in immenſum trahor, videoque vires deficere, voces faucibus hærere, amplitudineque rei pectus adeo comprimi vt vix fari poſſim, vndè non vagabitur Princeps optime oratio mea longius. Quid enim pluribus opus eſt, ſi tua Triumphalia duris inciſa marmoribus ad memoriæ æternitatem fuerunt, dum hoc in Regno Neapolis pro PHILIPPO II. REGE vices ſupremas obtinuiſti, teque Ἔξοχον ἡρώων illud optimè gubernantem inſpeximus? vbi nunc Illuſtriſſimi ac Excellentiſſimi Domini Don Fernandi de Caſtro Fratris tui eadem ſublimi authoritate, & non abſimili in regendo gubernandoque iuſtitia atque clementia feliciſſimè potimur. His ego Heroicis factis allectus, & incenſus, dum REGI MAXIMO offerre aliquid valdè cupiebam, vt illi meam ſingularem deuotionem humiliter Domus inclytæ de Caſtro fauoribus ac protectione inſinuarem, Don Petrum Fernandumque tuum ſcriptis orarem, vt REGI ipſi mea quædam Commentaria excudenda ad Papiniani illud Reſponſum lib. IX. offerre dignaretur, illico in animum venit, vt & tibi Principi Nobiliſſimo meorum laborum quidpiam, licet modicum, prò tua Amplitudine, ſed vna me ipſum conſecrarem. Proinde libellum qui Papinianus inſcribitur, vitam acutiſſimi huius Iuriſconſulti continentem tuo Nomini illuſtriſſimo dedico, qui cum vetuſtatem quandam redoleat, in eoque multa conſpiciantur quæ paſſim nequeunt inueniri, neque communia, & è medio ſublata videantur, fortaſsè tibi Principi doctiſſimo (qui primis ſcientijs ac ſublimarum rerum cognitione delectaris) iniucunda non erunt. Quod ſi Cęlorum beneficio, tuaq. ineffabili benignitate contigerit, nihil gratius, nihil optabilius toto vitæ tempore euenire mihi poterit. Fateor rei exiguitatem, voluiſſem longè maiora atque excelſiora conferrè, ſublimiſſimis enimuero dignus conſpiceris: ſed ſi animi vim atque magnitudinem intueri dignaberis, munus hòc non exiguum aut leue arbitraberis, cum ſoleas humilia ſereno vultu excipere, dum tamen, vt ita dixerim κέδα λιμόν κῆρ tibi offerantur at inſcribantur. Vale ſæculi huius clariſſimum ornamentum, & Hiſpaniarum ſidus fulgentiſſimum.

AQVILAE SAMNITVM.

ILLVSTRISSIMO DOMINO FVLVIO CONSTANTIO, EQVITI PRIMARIO, PATRICIOQVE CIVITATIS NEAPOLIS, MARCHIONI CORLETI, AMPLISSIMI REGII PRAETORII Præfecto meritiss. Iurisconsultoq. eminentiss.

Iosephus de Rusticis Iurisconsultus Aquilanus Salutem.

PLVRA me de Aemilio Papiniano acutissimi ingenij Jurisconsulto ad scribendum impulerunt, mentio argentea vrnæ eius cum cineribus inscriptioneque propè Tibur repertæ à Bartolemao Socino Senensi facta, vt ipsum immortalibus dignum laudibus Doctorem pro viribus quasi tuerer, germanamque nihilominus inscriptionem à nonnullis concelebratam, & ex antiquo lapide erutam afferrem, ac non minus vt pro malo (liceat sic dicere) Socino, ipsi subtilissimo legum Interpreti, bonum aliqua ex parte rependerem. Cum enim eius præclara volumina præ manibus admirabili doctrina delectatus frequenter habuerim, & cum eius quasi Diuinum ingenium contemplatus eas subtilitates penetrare studuerim, tantum laboris, temporis ac cogitationis impendi, vt viribus non mediocriter debilitatus, agnouerim nocuisse ac profecisse simul illius peracutas nobilesque commentationes indagasse, disceptationibus quandoque impugnasse, sæpeque excepisse, ac fortasse proprijs sensibus roborasse. Quoniam verò multos reperi qui Papiniani cursim imò raptim meminerunt, nullum autem qui exactè (parcat mihi Rutilius) eius vitam scripserit, in mentem venit illam vberiori stylo descriptam posteris demandare, vt ijdem de Papiniano ampliora illustrioraque dicendi occasionem relinquerem. Denique cum ad substitutiones, & fideicommissa plus satis animum ac studium conuerterim, vt videar res alias aliquando degustasse, sciuisseque manum de illa tabula tollere, vitio nanque Pyreico Serapionique arte paucis postferendis datum fuit, quòd certas res tantum pingerent, alias nequaquam, imò Serapionem omnia adamussim pinxisse, hominem tamen pingere nunquam potuisse. excessi coniecturarum fines, dum vt Homerus Πάντων μὲν κόρος ἐστὶ, καὶ ὕπνου καὶ φιλότητος, *atque alias materias non paucis vigilijs à me digestas literis exaraui, eas etiam quæ elegantiori cognitione dignæ existunt, vt puta Aemilij Papiniani vitam siue historiam, in qua nonnulla*

nulla ex vetustatis penetralibus deprompta inuenire fas est. Cum verò Nobilissimi ingenij Principem Don Franciscum de Castro Illustrissimum atque Excellentissimum ad Pontificem Maximum pro Catholico nostro Rege Legatum, cuius Celsitudinem tu Fului Constanti Illustrissime valde admiraris & suspicis, non minus hisce studijs quam aliarum scientiarum altissimis inuestigationibus delectari nouerim, omnesque alliciat ad se colendum, & obseruandum, libellum ipsum tantæ Amplitudini inscribere pereximium autumaui. Cæterum quia vt Socrates apud Græcos oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis, sic tu Nobilissime Fului viuæ vocis Don Philippi II. Regis Austriaci oraculo, quod longè magis est, post Consiliarij celeberrimum munus apud Sacrum Consilium Sanctæ Claræ amplissimum sanè Regis Concistorium gloriosè præstitum, postque alia præclara à te gesta, in eius supremo Prætorio Præfectum, siue Regentem ad Regiam Cancellariam electus ac prælatus, cunctis gentibus conspicuus existis, & admirabilis καὶ κτέσὲ φασι σωφρονίας ἔμμεναι ἄλλων, *hoc enim gignit excelsa virtus in te prægrandis, vetustissima Nobilitas in te perinsignis, ac summa integritas qua plurimum emicas; te etiam ego delegi vt tanquam alter Vlpianus aut Scæuola quos eminentissimè scientia ingenioque non solum imitaris, sed antecellis, Opus istud de Papiniano meum qua soles benignitate, & humanitate Principi ipsi Don Francisco quem cum Illustrissimo ac Excellentissimo D. Don Petro Fernando de Castro nunc Neapolis optimo Prorege eius Fratre patronum mihi statui, offerre digneris, vt hinc ille meam perpetuam obseruantiam concipiat, tu verò officij ac deuotionis meæ vim maximam, pro compertoque habeas, hoc abs te primariæ Neapolitanæ Nobilitatis Equite incomparabili, Iurisconsultoque præstantissimo atque sapientissimo ad singularem gratiam me relaturum. Vale* AQVILAE *Samnitum.*

IN ACVTISSIMVM IVRISCONSVLTVM

D. IOSEPHVM DE RVSTICIS,

Optimè de Papiniano meritum.

MERCVRII FONTIS I.V. DOCT.

Abbatis S. Siluestri.

RVSTICVS *argento clausos quos repperit vndis*
Proiecit cineres PAPINIANE *tuos.*
Rusticus argentum retinet, seruanda repellit
Quo tua de memori pectore facta cadant.
RVSTICVS *exoritur titulis insignis auitis,*
Viuida in hoc VIRTVS NOBILITASQ. *micat.*
Hic apices, aciemque tuam referabit, is Orbi
Primus inoffenso calle legendus erit.
Sed quamuis sit nomen idem sortitus vterque
Non facit hoc illos nomine reque pares.

ELEGIA

IN LAVDEM AVCTORIS.

PAPINIANI CINERES.

HIERONYMI RIVERII AQVILANI,

è Societate IESV.

SVPREMOS *cineres, & marmora cæsa sepulchri*
Rusticus in medio rure reperta fodit.
Ignarus tituli, lapidis contentus honore
Præterit elogium Papiniane tuum.
Credit auarus opes immensum condere saxum:
Arida sed gelidus protulit ossa silex.
Felix sorte tua es, si verum congeris aurum:
Prome hinc Samnitũ Regia quicquid habet.
Nunquam tale decus meruerunt claudere saxa:
Nunquam tale dedit diuite terra sinu.
Quo ruis ah demens? ah quis furor impius? ah sic
Effundis cineres, quos tegit vrna breues?
Quid Pharius lapis ad cinerem, quem profluis? auro
Dignior, Idæo dignior est lapide.
Ergo iuris honos inhumatæ iacebis arena?
Et tua inoffensus proteret ossa pedes?
Ergo vacans titulis, & digno cassus honore
Puluis eris? puluis nude legeris humo?
Heu male suada fames auri furata sepulchrum.
O saltem patria hæc ossa recondat humus.
Aut tegat ignota cumulus vallatus arena:
Aut vmbra crebris arbor amica comis.
O populi permixta tuas monumenta reseruent
Reliquias: media non iuuat esse via.
Heu vereare decus legum, o nunc marmora reddit
RVSTICVS, *& priscum cum lapide elogium.*
RVSTICVS *insignis proauis ab origine longa*
RVSTICVS *hic tantum nomina ruris habet.*
Iura legit, non ossa legit, monumenta laboris
Eruit ex humili semisepulta solo.
Prospecta meliore locat; lucem addit, vt omni
Qui legit in salebris non cadat ille tuis.
Circum honor exculta lingua nitidissimus ornat.
Et mentem claudunt aurea sensa tuum.
Quid quereris sortem ad tumulos elate superbos?
Proque vno elogio tot meritus titulos?
Cur nunc inuideas ditissime Mausolea?
RVSTICVS *ossa, tuum & nomen ad astra tulit.*
Heu tibi regali placeas Auguste sepulchro:
Tempus edax auido, marmora dente vorat.
Atque vbi visuntur Regum monumenta superbum.
Siue lapis Cyri, siue Africane tuus.
Corruit ah male fulta silex, & fraudat honore
Depositum, sic cum marmore fama perit.
Charta quidem nunquam morituros seruat honores:
Non vrna, chartis nomina crede magis.

SAPIENTISSIMO,

ac excellentiss. LL. Interpreti,

D. IOSEPHO DE RVSTICIS

AQVILANO.

Didacus Castellioneus Iurisconf.

TANTVS *es & talis dicendo iure,* PHILIPPVM
Ter magnum vt scriptis promereare tuis.

AD LECTOREM.

ETsi varia hominum cernantur studia saluberrima ad optimarum artium institutionem proprio quodam iure constituta, Historiam tamen præteritarum rerum omnibus præstare exploratum est, quæ licet priscis nil aliud esset nisi annalium confectio, cuius rei memoriæque publicæ retinendæ causa ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mutium Pontificem Max. res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, tabulamque domi proponebat, potestas ut esset Populo cognoscendi, qui etiam nunc annales Maximi nominantur. Quod genus scribendi apud Græcos Pherecides, Hellonicus, Accusilas receperunt, ampliorem nihilominus campum in Græcia ipsa labentibus annis studium istud obtinuit, Herodotus nanque, Tucidides, & Syracusius Phillistus ornatiori politiorique methodo historias conscribere cœperunt, necnon Theopompus & Ephotus, ut Cicero in Oratore meminit: apud nostrates autem longè plures qui hac arte claruerunt, nempè C. Crispus Sallustius Amiterninus extra controuersiam Romana primus in historia, Titus Liuius, nec C. Iulium Cæsarem præterierim, qui admodum illustres Commentarios Senatui Populoque Romano dicauit, in quibus de omnibus literis non secus, ac de ciuitatibus, prouincijs, Regnis, gentibusque fortissimis a se subactis gloriosissimè duplicem triumphum ducere visus est. Nec mirum esse debet tot viros præstantes ingenio Historiæ operam nauasse, illa nanque testis est temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, cumque non alia voce nisi oratoris immortalitate digna sit commendari, quo eloquentiam ad historiæ laudes explicandas conquiram, quo rerum copiam, sententiarum varietatem, rhetoris grauitatem assequar, ad ipsius dignitatem si non augendam saltem iustè explicandam feliciterque exornandam? rectius itaque & congruentius erit, munus hoc historicis ipsis imò rhetoribus relinquere, qui ex clarissimis ipsorummet rhetorum officinis omne artificium dicendi, rerum frequentiam, verborum ac sententiarum numerum depromant, quandoquidem nihil esse potest historia præstantius, nihil quod hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi possit, ac admirabilius nihil quam res splendore illustrata historiæ. Quia autem studium hoc aut seriem temporum, aut locorum, aut hominum, aut actionum, & rerum gestarum formas similitudinesque complectitur, nullum censeo ex his fortasse utilius, aut præclarius monumentum quam quod in illustrium virorum vitis, & gestis conscribendis versatur: quo in genere Plutarchum Mineruæ miraculum, & totius Græciæ illæsum honorem Athenis præfulsisse constat, Romæ verò P. Cornelium Tacitum, C. Suetonium Tranquillum, Aelium Spartianum, pluresque alios excelluisse, qui maxima exemplaria virtutum, res mirificas, gesta insignia, ac trophea victricia accuratè orbi depinxerunt; nec vitia prorsus detestando reticuerunt, aut obumbrarunt, ut ex his omnibus possemus immoderatos appetitus effrenatosque animi motus velut ex nobili quadam Philosophia coercere, animumque ipsum ad virtutem, ad gloriam, ad æternitatem impellere. Cumque Milciadis Tropheum mihi in mentem venit quod Thæseum incendebat, historiæ quoddam simulachrum contemplor, quæ nos præclarorum

virorum gestis antepositis ad sublimia excitat atque erigit, vt & illos antiquos Heroas gloriosè imitemur, non minus tacito quodam sensu, & tanquam mutis vocibus efflagitat: existimo etiam hasce præstantium virorum vitas antidotum efficax ad nos præseruandum ne vitiorum oblectamentis quasi venenosorum aspidum morsibus cruciemur, & intereamus. Rerum nanque imperiti qui vniuscuiusque rei de rebus ante gestis exempla petere non possunt, per imprudentiam, vt ad Herennium Cicero, facile deducuntur in fraudem, at qui sciunt quid alijs acciderit, facilè ex aliorum euentibus suis rationibus possunt prouidere. Porrò idem studium adeò antiquitati placuit, quòd Pomponius iuris originem pandens, de antiquis Iurisconsultis plurima, & quidem præclara attulerit, Bernardinoque Rutilio viro insigni non leuem occasionèm dederit eorundem Iurisconsultorum vitas exactius eleganti volumine perstringendi, in quo cum Aemilij Pauli Papiniani vitam quam breuissime conciseque descriptam vidissem, non ab re proposui de eo aliqua longiori oratione proferre, vt pauca forsitan deeßent, quæ pro historia eius originis, eruditionis, & iuris ciuilis eminentis peritiæ concelebrari possent, laudibus eße credens alienam potius historiam lectori insinuare, quam (vt aliqui faciunt) propriam decantare: quod alacrius suscepi postquam Bartolomæus Socinus Iurisconsultus Senensis subtilitate ingenijque perspicacia nulli secundus, in eius acutissimis Commentarijs ad Papinianum lib. IX. Responsorum, vt de eo agerem eiusque eminentiam in veritatis lucem proferrem ansam præbuit, quod mihi apprime arrisit, in quo assequendo illam primam historiæ texendæ legem assumpsi, ne quid verè non auderem, ne qua suspicio gratiæ in scribendo adesset, ne qua simultatis, hæc certe fundamenta nota sunt omnibus, ipsius autem exædificatio cum in rebus, & verbis posita sit, rerumque ratio ordinem temporum desideret, regionum descriptionem velit etiam, quoniam tamen in rebus magnis memoriaq. dignis consilia primum, deinde acta, postea euentus expectantur, & de consilijs significaui quid ego probarem, & in rebus gestis declaraui non solum quid actum aut gestum fuerit, sed etiam quomodo, & cum de euentu diceretur, causas explicaui omnes vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis, hominumque ipsorum non solum res gestas, sed etiam qui fama ac nomine excelluerunt, de cuiusque vita atque natura: verborum autem rationem genusque orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens sine iudiciali asperitate, & sine sententiarum forensium aculeis ipsa in Papiniani historia, an fuerim adeptus affirmare non audeo, nec est meum dicere, propterea quòd minimè sibiquisque notus est, & difficillimè de se quisque sentit. Sed hoc totum candido Lectori iudicandum relinquo, nec vagabitur oratio mea longius.

PAPINIANVS
IOSEPHO DE RVSTICIS AQVILANO IVRISCONS. AVCTORE.

SVMMARIVM.

1 *Aemilium, Paulum Papinianum dignitate Praefectoria claruisse.*

2 *Praefectorum praetorio originem afferri.*

3 *Titum Vespesianum Praefecturam praetorio eius susceptione magis atque magis illustrasse.*

4 *Praefectum praetorio à cohorte quae praetoria dicebatur fuisse appellatum.*

5 *Praetorem omnem magistratum cui pareret exercitus dictum, eiusque autoritatem ex Cassiodoro, sub nu.31. latius explicari.*

6 *Amiternu Praetorium adhuc subsistere.*

7 *Appellare à sententia Praefecti praetorio non licere.*

8 *Minores à sententijs Praefecti praetorio non ab alio Magistratu quam ab ipsismet Praefectis restitui.*

9 *Praefectos praetorio illustres esse, quicquid Alciatus crediderit illos Clarissimos vocari.*

10 *Regentes Regiam Cancellariam Praefectos praetorio censeri.*

11 *Gulielmum Budaeum omnium ferè antiquitatum eruditissimum esse.*

12 *Regentem Cancellariam Regiam, vel alium Regis Consiliarium interficiens, poenam laesae maiestatis incurrere. In hoc autem Andreã de Isernia, & Afflictum distinxisse num.14. At in Regno edictum Reginae Ioannae I. servandum fore, numero 15. Salicetum etiam atque Guidonem Papae de hac re fortasse perperam fuisse loquutos, num.16.*

13 *Andream de Isernia Regium Consiliarium ante portam Petruciam Neapoli interemptum fuisse, eiusque mortem pro crimine laesae maiestatis fuisse habitam.*

PROOEMIVM.

NE hic libellus sua praefatione carere videretur, cum Aemilius Paulus 1 Praefecti praetorio † dignitate claruerit, vt in procem. ff. §. ne autem, ibi, & maneat viri subtilissimi Praefectorij Papipiniani, per hoc in aeternum memoria, & apud Triphonin. in l. rescriptum, in princ. ff. de distract. pign. Rescriptum est ab Imperatore libellos agẽte Papiniano, atque alibi frequenter, de Praefectis praetorio pauca enarrare non erit incongruum; vtque ab ipsorum origine initium summam, ad vicem Magistri equitum Praefe-2 ctos praetorio antiquitus institutos fuisse † à quibusdam scriptoribus traditum est, cum enim apud veteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & Magistros equitum sibi adlegerent, qui associati principali curae militiae secundam post eos potestatem gererent, regimentis Reip. ad Imperatores perpetuo translatis, ad similitudinem Magistrorum equitũ Praefecti praetorio à principibus electi sunt, data eis pleniore licentia, vt Arcadius scribit ad disciplinae publicae emendationem, l.1. ff. de offic. praefect. praetor. L. Fenestella de Magistratib. Roman. cap.22. qui Vlpiani verba ferè in caput illud transtulit. De Praefectura praetorij Tranquillus in Tito, Praefecturam quoque (inquit) suscepit, nunquam ad id tempus nisi ab equite Romano administratam. Vndè Plinius in praefatione ad eundem Titum loquens. Et quod his ait, nobilius fecisti dum illud patri pariter, & ordini equestri praestas Praefectus prae-

-torij

torij eius, quibus verbis Plinius (vt Budæus scribit) significat, & Equestrem ordinem, & Præfecturam prætorij Titum ingenti honore affecisse, cum Præfectus patris sui † Vespasiani, & dici & esse voluit, quod antè Equestris tantum ordinis munus fuerat, non etiam Senatorij. Præfectus autem prætorij à cohorte Prætoris † dictus est, apud antiquos enim cohors quędam erat quæ Prætoria vocabatur, quæ Consuli, aut Prætori in prouincia præsto semper erat, quasique latus eius cingebat. Cicero ad Q. Fratrem Asiæ Proconsulem lib. 1. Quos verò aut ex domesticis conuictoribus, aut ex necessarijs apparitoribus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte prætoria appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda tibi sunt; itaque quod Cicero cohortem Prætoriam in prætura vrbana dixit, Asconius Consulares comites interpretatur, veteres enim (inquit) omnem magistratum cui pareret exercitus Prætorem † appellauerunt, vnde & Prætorium, tabernaculum eius, & in castris porta Prætoria, & hodie quoque Præfectus prętorio. Hactenus Asconius. Et q Prætor diceretur quicunque magistratus, quod iure & exercitu præiret, tradidit Varro, hinc illud Lucilij, Ergo Prætorum est ante præire. Meminitque Franc. Connan. lib. 1. commentar. iuris ciuil. cap. 15. num. 1. sed latius lib. 4. cap. 10. num. 6. Inde † Amiterni Prætorium, quod vsque hodie nomen seruat, deque Prætorij significatione Andr. Alciat. in l. vrbana prædia, in verb. Prætoria, ff. de verbor. significat. In tantum Præfectorum prętorio autoritas cursu temporis meruit † augeri, vt appellari à Præfectis prætorio non possit, d. l. 1. versic. His cunabulis, credidit enim princeps eos qui ob singularem industriam explorata eorum fide, & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicaturus, quamuis Principi supplicari non denegetur, l. 1. C. de sentent. Præfect. prætor. authent. quæ supplicatio, C. de precib. Imper. offer. Subnixi sunt etiam alio priuilegio, Præfecti prætorio, ne à sententijs eorum † minores ætate ab alijs magistratibus, nisi ab ipsis Præfectis prætorio restitui possint, d. l. 1. ff. de offic. Præfect. prætor. Constat ex plerisque omnibus solitum ab Imperatore cingulum vna cum gladio dari Præfecto prætorio, & memorabilem vocem Traiani literis mandatam esse, qui cum Præfectum suum cingulo donaret, ita dixisse traditur. Accipe hunc ensem, & siquidem rectè atque è Repub. imperauero, pro me, sin secus, in me vtere. Quam fortasse vocem suam in Panegyrico Plinij significans, ita loquitur, ego quidem in me si omnium vtilitas ita posceret,

etiam Præfecti manum armaui. Creuisse hanc potestatem Præfectorum prætorio ex alio posterorum Cęsarum beneficijs apparet, vt etiam postremis temporibus ad prouincias regendas cum summo imperio missi sint, vt ex illis Iustiniani Constitutionibus de offic. Pręfect. pętor. Africæ, de offic. Præfect. prætor. Orientis. Hos illustres esse † profert gloss. in rubric. d. tit. Sed Andr. Alciatus in l. speciosas personas, de verb. signific. & Dispunct. lib. 4. cap. 4. Præfectos prętorio Clarissimos appellari contendit, quandoquidem in iure Opilius Macrinus, qui priusquam imperaret Præfectus prætorio Seueri fuit, clarissimus appellatur, in l. 1. C. de sentent. passis. Sed receptior est Accursij sententia ex tex. in §. illo videlicet obseruando, auth. de appellat. & intra quę tempora. Neque obstat tex. per Alciatum citatus, cum Imperator Papinianum Præfectum prætorij varijs titulis exornauerit, qui si inuicem conferantur, non illum illustrem tantum, sed valdè illustrem cōstituunt, non mirū ergo si semel Opilium Macrinum Dacianum, & Auentum clarissimos esse dicat, & cum glossa sentit Anton. Capyc. decis. 130. Primum dubium, numero quadragesimoquinto, versic. Item facit, & est text. in l. præcipuus, post princ. §. sed si à Procōsulibus, C. de appel. & in l. 4. C. de mod. mult. Illustres (inquit) viros Præfectos prætorijs vsque ad quinquaginta libras auri multā cum peccatum grauissimū erit, peruenire sinimus. Idemque sentiunt Dec. numero vndecimo, versic. In secundo gradu, & Pyrrhus Alfan. in l. 1. numero secundo, versic. Nos verò verius dicamus, ff. de off. eius. Nunc Præfecti prætorio † sunt Regiam Cancellariam regẽtes, hi libellos agentes, vel libellorum præfecti appellantur, sic Vlpian. dicit in d. l. rescriptum, in princip. de quibus meminit Marinus Freccia in tract. de subfeud. libro primo, capit. incip. Alia fuit quæstio, numero secundo, versi. Hi libello, fol. 22. quod ante eum scripsit Gulielmus Budæus † omnium ferè antiquitatum eruditissimus Doctor Parisiensis, in annot. ad Pandect. ad l. nec quicquā est, fol. 2. ff. de offic. procons. & leg. dicens non opus esse pęnitere, quos hodie requęstarum præfectos vocamus, post Papinianum tanti nominis Iurisconsultū qui iuris asylum dictus est, prętectos se libellorum vocitari. Sed Cancellariam regentes non solum libellos agunt, sed alia ad trāquillitatem vrbium, populorū; ac totius Regni conseruationem potissimum iubente Principe prouident, Collateraleq. Consilium faciunt. De Præfectis itaque prętorio Cassiodori epist. lib. 6. autoritatem non sileam, Potestati Pręfecti prætorio (asserit) nulla dignitas est æqualis, vice sacra iudicat, nullus ei miles fori autoritate pręscribit, excepto officiali Magistri militum, curiales etiam verberat,

verberat, in officio suo ius retinet singulare, & talibus tantisq. noscitur iubere quos etiã prouinciarum nõ auderent iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis Tribunorũ, & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat, gratanter implet Imperator quæ ille constituit, hactenus Cassiodorus, quem etiam refert Franciscus Hotomanus in eius Magistratuum descriptione, tit. de Præfect. prætor. fol. 313. Cũ verò Papinianus ab Antonino Caracalla Seueri Pertinacis filio tyrannica sæuitia contrucidatus fuerit, vt mox dicemus, quæro quænam sit pœna Præfectum prætorio occidentis. Circa quod dilucida Imperatoris adest sanctio in l. quisquis, in princ. vbi Bart. Bald. & alij annotarunt, C. ad l. Iul. maiest. vt tanquam 12 læsæ maiestatis reus gladio feriatur † bonis eius omnibus fisco Regio addictis. vult enim aperte text. scelestam ineuntes factionem de nece etiam virorum illustrium, qui consilijs, & consistorio Principis intersunt Senatorum etiam, nam & ipsi pars corporis Principis sunt, dictã pœnam incurrere. Illustres autem sunt Præfecti prætorio, vt supra diximus, & ad latus Principis stant, deque eius cõsistorio sunt, vt dubium non videatur, in eos crimen maiestatis commit 13 ti. Vnde cum Andreas de Isernia † in Consistorio Regis militaret, fuissetque occisus Neapoli ante portam Petrucij rediens domum a Castello nouo, per quendam Gallicum contra quem sententiam protulerat, eius mors pro crimine læsæ maiestatis habita fuit, vt per Capyc. d. decis. 130. num. 43. deque morte Andreæ meminit adhuc Afflict. in tit. quæ sunt regal. in verb. Et bona committentium crimen læsæ maiest. num. 107. qui num. 38. inquit se vidisse priuilegium siue edictum Regis Ludouici, & Reginæ Ioannæ I. vindicantium mortem Andreæ de Isernia antedicti eorum Consiliarij, & prædecessorum Regum, occisi die 11. Octobris 1353. Indict. 12. de sero per quosdam Teutonicos acriter de crimine læsæ maiestatis condemnatos ad pœnam mortis, confiscationis bonorum, & domorum demolitionem, vt per eum num. 11. attestantem dictam Reginam edixisse, crimen læsæ maiestatis per occidentem Regis consiliarium committi, siue particulari odio, & inimicitia, siue, vt Rex illo careat Consiliario vtili Reipub. atque Regi tale scelus incurrat, & Andream ibi quasi præscium (ait Afflictus) suæ mortis violentæ, dictam quæstionem per duas magnas columnas prolixius examinasse, sed numero 63. inter offendentem officialem Regis merum imperium a Rege causa officij ha-14 bentem, vel odio particulari distinguat † autoritate eiusdem Andreæ in Constit. Vt participatio, in princ. vers. Secus si, dicens illo casu crimen læsæ maiestatis incurri, quando contra Principem hostili animo quis animatur, l. vlt. in fin. ff. ad l. Iul. maiest. quod non contingit, vbi ad priuatam vindictam offendit, licet tali homine carens Princeps lædatur, iudicatur enim delictum a principali intentione, quæ fuit non cõtra Principem scelus moliri, cum etiam secundum Augustinum, peccatum in voluntate consideat, l. qui iniuriæ, in princ. ff. de furt. l. si quis ingenuam, §. in ciuilibus dissentionibus, ff. de captiu. & postlimin. reuers. quomodo (aduertit Andr.) peccauerit contra Principem ille qui in animo hoc non gerebat, sed ad sui tantum vindictam occidit? idem voluit ipse Andr. in dictis verb. Et bona committen. crim. læsæ maiest. nu. 81. vers. Sed voluntas, & nu. 82. vers. Quid si quis, & 84. vers. Item ille, & de dicto Andreæ interitu, Hieronym. Gigas in tract. de crim. læsæ maiest. lib. 1. cap. 14. nu. 7. & lib. 2. 15 capit. 35. num. 4. Sed in Regno † seruanda erit Constitutio Reginæ Ioannæ, quæ rectè statuit delicti immanitatem attendens, & ueluti quoddam portentum. Idem Gigas d. lib. 1. cap. 14. in fin. nu. 9. quicquid Isernia, Afflictus, & Gigas pariter extra edicti terminos distinxerint, indifferenter quoque eandem pœnam istis occisoribus dandam fore autumarũt. August. de Arim. ad Ang. Aretin. in tract. malefic. tit. Quòd patriæ proditor fuisti, num. 5. vers. Item inquantum dicitur, Bartolom. Cassan. in Catal. glor. mundi, in 7. part. in 9. consider. col. 2. versic. Et potestas Senatorum, & in 13. consider. in princ. Iacob. de Nouell. in eius tract. crimin. tit. de crimin. læsæ maiest. incip. Scire debes, numero 13. versic. Attentans occidere, quorum resolutio maximè uerbis, d. l. quisquis, roborari uidetur, ibi, Nam & ipsi pars corporis nostri sunt, ut 16 perperam fortasse † loquutus fuerit Guid. Papæ decis. 344. Pone aliquis, numero secundo, in fin. vers. An machinans, Saliceti autoritate fretus, in d. l. quisquis, ibi Tertio quæro, Quamuis autem hæc occasione mortis Papiniani uiri Præfectorij tetigerim, eius tamen dira mors non obduratum Caracallæ animum Maiestatemq. ei inhærentẽ, sed Imperatoriam dignitatem ab illo abdicatam remotamque acerrimè offendit, Præfecturæque splendorem obscurauit, uariæ hinc dubitationes discutiendæ occurrerent atque exorirentur, quas breuissimus Epilogus respuit, ut conscripta tantum præfationis uice inseruiant.

PAPINIANVS.

SVMMARIVM.

1 *Iurisconsultos legum conditores maxima gloria fulgere, sed extra omnem controuersiam, Aemilium Paulum, Papinianum priscis illis scientia praestitisse.*
2 *Patriam ciuibus splendorem tribuere.*
3 *Samnites longissimis temporum cursibus infestos Romanis extitisse, in hocq. L. Flori mendum animaduerti.*
4 *Samnitibus Romanos gentem ullam asperiorem ferocioremque belli artibus non sensisse.*
5 *Beneuentum vetustissimum Samnitum opidum à Diomede conditum Romanorum fuisse coloniam, & num. 8.*
6 *Beneuentum antea Maleuentum dictum, & quare.*
7 *P. Decium de Samnitibus duxisse triumphum.*
8 *Sp. Caruilium statuam Iouis Victoris, è Samnitum conflasse pectoralibus atque galeis.*
9 *Beneuentanos agros L. Munatium Plancum diuisisse.*
10 *L. Munatium Ciceroni extitisse amicissimum.*
11 *Septem viros Epulones praefuisse sacris Epulis.*
12 *Beneuentanos Romano Populo constitisse fide.*
13 *Beneuentanorũ erga Romanos milites munificentia simulachrum iussu Tib. Gracchi in aede Libertatis fuisse depictam.*
14 *Beneuentanos gratitudine excelluisse, deque eadem virtute complura.*
15 *Beneuentum antiquam nobilitatem dignitatemque Samnitum demonstrare.*
16 *Neruam Traianum Imp. viam è Beneuento Brundusium strauisse silice.*
17 *Papinianum ex Beneuento originem duxisse, Papiniano Hostilio Eugeniaque Gracili parentibus genitum, indeq. etiam Roffredum, Odofredum, atque Bartolomaeum Camerarium.*
18 *Papinianum iuris ciuilis cognitionem a Ceruidio Scaeuola didicisse. Ceruidiumq. prudentissimum Iurisconsultorum nominari.*
19 *Papiniani è ludo tanquam ex equo Troiano innumerabiles exijsse ciuilis scientiae proceres.*
20 *Papiniani dignitates recenseri.*
21 *Pauli, Vlpianique Iurisconsultorum laudes afferri.*
22 *Papinianum ab Imperatore maximis elogijs ornari.*
23 *Papinianum antiquitatis autoritate ob eius aequitatem, elegantiam, rectitudinem, veritatem atque pietatem fulgere.*
24 *Papinianum in omni Digestorum ordinatione tertij anni sui praebuisse recitationem, tuncque auditores Papinianistas fuisse vocatos.*
25 *Papinianum a Iulio, Paulo, Vlpiano, Martianoque eiusauditoribus extitisse notatum: Notas autem in laudes redundasse.*
26 *Papiniani quandam inconstantiam velut albam cornicem à Iustiniano obseruari, ab ea tamen excusari.*
27 *Epitaphium Papiniani verum atque germanum afferri: & aliud a Bartolomaeo Socino traditum reijci.*
28 *Bortolomaeum Socinum defendi ac laudari.*
29 *Iurisprudentiae aedem designari, aliudque Papiniani epitaphium ex Callidemo afferri.*
30 *Papinianum Antonini Caracallae iussu post Getam interemptum a Praetorianis militibus occisum fuisse, causamque mortis, & Papiniani praedictiones exprimi.*
31 *Antoninum Caracallam die sui natalis Opilij Macrini iussu confossum.*
32 *Antonini Caracallae flagitium ob subsequutam Papiniani mortem, uti piaculum execrari.*
33 *Getae nobilissimi Imperatoris virtutes describi.*
34 *Antonini Caracallae miram crudelitatem ostẽdi.*
35 *Militum genus truculentum esse.*
36 *Antoninum Caracallam vti Getae fratris occisorem Geticum ioco fuisse ab Aelio Pertinace appellatum.*
37 *Antoninorum nuncupationem à Populo Romano fuisse in magna veneratione habitam.*
38 *Antonini Caracallae studium circa magos, aruspices, astrologos ostendi.*
39 *Gregorium* VIII. *Pontificem Maximum, & Orbilios Grammaticos ex Beneuento progenitos.*
40 *Victorem* III. *Pontificem antea Dauferium dictum, ex Beneuento duxisse originem.*
41 *Albertum de Mora Cardinalem Sancti Laurentij in Lucina ex ipso Beneuento fuisse ortum.*
42 *Bernardum Cardinalem Praenestinum, & Petrum de Mora Cardinalem S. Angeli inde etiam esse genitos.*
43 *Aquilae Vrbis in Samnio praeclaram originem afferi uti Vestinorum Metropolis totiusque illius*

regionis

regionis principis: eiusque Episcopum nullum Metropolitanum recognoscere, sed immediate ac solum Summum Pontificem.

44 *Aquilam vetustiorem esse, quam habitatores existiment.*

45 *Amiternum nunc Aquilam esse: ipsamque non ex solius Amiterni reliquijs, sed ex alijs Vestinorum vrbibus extitisse erectam.*

46 *Amiterni claritatem explicari.*

47 *Aquilæ Vrbis præstantiam ex Ioniano Pontano, Ioanneque Baptista Carapha demonstrari.*

48 *Antonium Camponiscum Ducem strenuum fuisse.*

49 *Amicum Agniphylum Cardinalem tit. S. Mariæ trans Tiberim, nobile decus Aquilæ perpetuo splendere.*

50 *Amiterni antiquitatem inscriptionibus etiam vetustissimorum marmorum exultare.*

51 *Amiternini agri fertilitatem amœnitatemque describi.*

QVAM ingens vltimæ ferè antiquitatis Iurisconsultorum, qui sacras leges condidere sit gloria atque maiestas, ius ipsum ciuile ingēs, & admirabile ostendit, fuit nanque summo magisterio compositum, & enucleatum, omnem naturæ æquitatem bonitatemque velut dulcedinem quandā ad beate viuendum complectens: Natura siquidem viros illos genuit ingenij fęcunditate præcellentes, vt naturali dexteritate ac summa ratione leges disponerent, æquum ab iniquo separarent, humanosque actus in vitæ rectitudinem optimorumque morum con-

1 sonantiam instituerent. His omnibus † ingenio ac prudentia ÆMILIVM PAPINIANVM præstitisse compertum est, cuius non hic laudes enumerare profiteor, cū non illius solum vbertate, & torrente orationis indigerem qui claros Oratores M. Bruto tot nominibus indicauit, sed aliorum omnium serenitate elocutionis qui apud Romanas Græcasque gentes dicendi arte floruerunt, id tātum quod Bartolomæus Socinus Doctor præclarissimus Senensis in fronte suæ interpretationis ad hanc legem de Papiniano tradidit, in calce velut commodiori loco allata occasione aliquantisper attingere: nec obscuram rem aggredior, cum de eo multa, & certe præstantia Ias. in l. post dotem, in princ. ff. solut. matrim. Vdalric. Zasius in l. 2. ff. de origin. iur. Hieronym. Cagnol. in proœm. ff. numero 131. Andr. Tiraquel. in l. si vnquàm, in verb. Donatione largitus, numero 273. C. de reuoc. donat. Paul. de Oriano in l. 1. in princ. ff. de offic. eius, Marian. Socin. iun. in l. ita stipulatus, numero primo, ff. de verb. obligat. Hieronym. Zanch. in l. hæredes mei, §. cum ita, numero decimoquinto, ff. ad S.C. Trebel. Cotta in Papiniano, Ang. Politianus epistola vlt. libro quinto, Cælius Calcagninus in eius oratione in laudem iuris peritiæ, Francisc. Connan. commentar. iuris ciuil. libro primo, cap. vlt. numero decimo, ac super eodem responso Ioānes Sabortel. Tolosanus in proœm. numero quinto, alijque seriosè scripserint. Origo igitur maximi huius Iurisc. primum perquirenda est, patria

2 enim† dignitatis amplitudinem nobilitatisque splendorem quandoque tribuit, sæpè auget: ad hocque exequendum Samnitum præstantia, qui non solum externis acres verum etiam Romano Populo infesti atque obnoxij lōgissimis

3 temporum interuallis extitere, † nunc repetenda esset, qua de re ad Annibalem lib. 23. apud Liuium ita loquuntur. Per centum propè annos cum Populo Romano bellum gessimus, nullo externo adiuti nec duce, nec exercitu, nisi quòd per biēnium Pyrrhus nostro magis milite suas auxit vires, quam suis viribus nos defendit. Sed hic cum duce barbaro rerum, & temporum ignaro, & hæc non curante loquentibus sua augere atque extollere licuit; Mirum L. Florum, nisi in eo mendum sit, Romanæ historiæ indagatorem non vulgarem id bellum per annos quinquaginta gestum scribere: Appianumque in proœmio octuaginta prodere, Vltimi (inquit) Samnites erant qui Ionium incolunt, & magno difficilique bello per annos octuaginta conflictati sunt: constat enim Anno Vrbis 410. Coss. M. Valerio Coruo III. & A. Cornelio Cosso, Romanos arma in Samnites cępisse, quòd Campanos opprimerent, qui se suaque omnia Reipublicæ Romanæ dedidertunt, & Anno 481. Coss. Sp. Caruilio, & L. Papirio Cursore, bellum fuisse confectum attritis & afflictis Samnitum rebus, & de his vigesimumquartum nouissimum actum triumphū: Accedit igitur ad veritatem Liuius libro 31. in oratione legati Romani in concilio Aetolorum scribens per annos septuaginta bellatum: ex quibus ausim affirmare, felicem illā inclytamque Romanorum Rempublicam nullam gen-

4 tem † belli artibus asperiorem ferocioremque Samnitibus adinuenisse, qui vt Liuius Decad. 1. libro nono, inquit, Victoriam non præclaram solum, sed etiam perpetuam de illis habuere, cepisse nanque eos constat non Romam sicut ante Gallos, sed quod multo bellicosius fuerit Romanam virtutem. Proindeque L. Veturium, ac Sp. Posthumium Consules sub iugum ad Caudium missos ad fędus faciendum compulisse, fudisseque Q. Fabium Consulem eum qui Gurges dicebatur ancipiti prælio cum innumeris hostium copijs sæpè conflixisse, ex his opida plura in potestatem redegisse, nec

aduersæ

aduersæ succubuisse fortunæ, sed inuictis animis post clades acceptas, post cædes semper animosiores, ac pertinaciores reparasse exercitum, quoad fessi quas cum Populo Romano placuit necessarias, at honestas pacis conditiones acceperunt, quæ vt multa alia vetustate obsoleta minimè ad nos peruenerunt. Vnum tacitus non præteribo, postquam Samnites sibi adiunxit Romanus per exteras gentes, & nationes longè lateque nomen, & imperium propagauit, & fideli illorum vsus virtute ad defectionem nunquam, vel animis aspirare ipsos vidit, vt alios quos propterea fœdifragos appellatos constat, quibus aptè conuenit quod in Thessalos vsurpat Euripides πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἀλλάπιστοι θέτταλοι. Samnitum plura opida illustria fuere inter quæ BENEVENTVM vetustissimum [5] † teste Solino capit. 8. & Blondo in XI. regione post Seruium, à Diomede conditum eo anno quo Ariminum Colonia deducta est Velleio, & Eutropio auctoribus, de qua sic lib. de Colonijs Frontinus scribit, Beneuentum muro ducta colonia Concordia dicta, deduxit Nero Claudius Cæsar, iter populo non debetur, ager eius lege II. virali veteranis est assignatus, Caudinum aliàs Caudium opidum muro ductum iter Populo debetur pedum L. à Cæsare Augusto Coloniæ Beneuentanæ cum territorio suo est adiudicatum, ager eius veteranis fuerat assignatus, postea mensuratus limitibus & censitus; En Plinius lib. 3. cap. 11. Cætera intus in secunda regione Hirpinorum Colonia vna Beneuentum auspicatius mutato nomi[6]ne, quæ quondam appellata † Maleuentum, Sext. etiam Pompeius Beneuentum (inquit) Colonia cum deduceretur appellari cœptū est, melioris hominis causa, nanque eam vrbem antea Græci incolentes Maleuentum appellarunt; hocque nomen ex turbine ventorum illi contigisse auctor est Procopius libro I. & à Liuio in 8. Triginta millia Samnitum à Sulpitio, & Petilio Consulibus occisis, & captis propè Maleuentum, postea vt idem in 14. testatur, deductis nouis colonis post, vbi in locum aduenerunt, bene uenisse affirmasse. Polybius lib. 3. Hannibal Beneuentum Coloniam diripuit. & alibi Liuius lib. inquam 7. tertiæ Decadis, Nec nunc quidē post tot sæcula sileantur fraudētur ve laude sua, Signini fuere, & Nolani Satticolanique, & Brundusini, & Fregellani, & Lucerini, & Venusini, & Adriani, & Firmani, & Ariminenses: & ab altero mari Pontiani, & Pestani, & Cossani: & mediterranei Beneuentani, & Esernini, & Spoletini, & Placentini, & Cremonenses, harum Coloniarum subsidio tum imperium Populi Romani stetit, iisque gratiæ, & in Senatu & apud Populum actæ. & alibi libro 9. primæ Decadis, Tota deinde iam vincere acie Romanus, & omisso certamine cædi capique Samnites, nisi qui Maleuentum cui nunc Vrbi Beneuentum nomen est perfugerunt. rursus Liuius d. lib. 9. Samnitibus Appuli se ante prælio cōiunxissent, ni P. Decius Cos. ijs ad Maleuentū castra obiecisset, extractosque deinde ad certamen fudisset, vt de Samnitibus tunc trium[7]phum † duxerit: inscriptioneque illa ostēditur.

P. DECIVS DECI
F. PRIMO. COS
DE SAMNITIBVS
TRIVMPHANS
SPOLIA. EX IEIS
CERERI. CON
SECRAVIT
ITERVM. ET
TERTIO. CON
SVL

Congruit plurimum Romanorum contra Samnites illustria facta recensere, cum Romanos superare, & ab ijs aliquando vinci præclarum semper fuerit & gloriosum. Vt & illud etiā non minus ad Samnitum præstantiam quam Romanorum virtutem exurgere videatur, fecis[8]se † scilicet Sp. Caruilium Iouem qui erat in Capitolio victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus è pectoralibus eorum ocreisque & galeis, amplitudo tanta erat vt conspiceretur à Latiario Ioue, reliquijs limæ suam statuam fecisse, quæ erat ante pedes simulachri eius, vt scribit Plinius lib. 34. cap. 7. dum de colossis in Vrbe celeberrimis meminit. Vetustaque insuper Epigrammata Beneuenti adhuc existentia eiusdem Coloniæ sic testantur.

P. VEIDIVS. P. FILIVS. POLLIO
CAESAREVM. IMP. CAESARI. AVGVSTO
ET COLONIAI BENEVENTANAI

COLONIAE
BENEVENTANAE
CESSIA. C. L. FIDELIS
SVA. PECVNIA. FECIT
LOCO D. D. D

Ipseque Papinianus lib. 8. respons. in d. l. hæredes mei, in princ. Beneuentum Coloniam appellat, Hæredes mei quicquid ad eos ex hæreditate bonisve meis peruenerit, id omne post mortem suā restituant PATRIAE MEAE COLONIAE BENEVENTANORVM. Eiusdem rei Onuphtius Panui-

Panuinius omnis omninò antiquitatis particeps in libro de Romano Imperio tit. de colonijs, colon. 43. apertum testimonium reddidit. Porrò Beneuentanos agros L. Munatium Plan 9 cum diuisisse † inscriptione quæ Caietæ infixa est, aperitur.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON. PLANCVS
COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR. EPVLON
TRIVMPH. EX. ROETEIS
AEDEM. SATVRNI. FECIT. DE. MANVBIIS
AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA. BENEVENTI
IN. GALLIA. COLONIAS DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICAM

Fuit L. Munatius iste M. Ciceroni amicissi- 10 mus, extant enim amborum † mutuæ epistolæ lib. 10. scriptæ, quo tempore Munatius Plancus Consul designatus transalpinam Galliam administrabat, qui sui in Ciceronem amoris tres enumerat causas epistola quarta, Nullum enim in te officium ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire, in quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel meæ à pueritia obseruantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Fuit autem Septem- 11 uir Epulonum. Septemuirorum † meminit Alexander Genialium dierum lib. 1 I. & ipsos ait sacris epulis præfuisse, cenarumque Pontificum quæ Adijciales dicebantur curam habuisse: Hunc etiam sacrum Magistratum intelligit Lucanus lib. 1. in Vrbis lustratione.

Tum quia fata Deum, secretaq. carmina seruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen,
Et doctus volucres augur seruare sinistras,
Septemuirque epulis festis, Titijque sodales,
Et Salius læto portans ancilia collo,
Attollensque apicem generoso vertice flamen.

Tam magna dictæ Vrbis claritas est ac gloria, ut passim Beneuentanorum illustria facta præluceant, constitere ex Liuio (vt dicebam) fi- 12 dem † in aliarum Coloniarum defectione Romanæ Reipublicæ, cuius milites liberaliter suscepere, Romanorumque copijs auxiliati fuere, sique Romani Consules Beneuentanam munificentiam atque præstantiam perennem celebri picturæ testimonio reddere studuerunt, cur hic non coloribus fictisque imaginibus, sed vero antiquitatis testimonio ac historiæ autoritate inurere ipsam noluerim? Liuius igitur lib. 4. tertiæ Decadis de Tib. Graccho agēs sic inquit, 13 Signum deinde colligendi † vasa dedit, militesque prædam portantes agentesque per lasciuiam ac iocum, ita ludibundi Beneuentum rediere, vt ab epulis per celebrem festumq. diem actis, non ex acie reuerti viderentur: Beneuentani omnes turba effusa eum obuiam ad portas exissent, complecti milites, gratulari, vocare in hospitium, apparata conuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant, ad ea inuitabant Gracchumque orabant, vt epulari permitteret militibus, & Gracchus ita permisit in publico epularentur omnes; Ante suas quisque fores prolata omnia, pileati aut lana alba velatis capitibus volones epulati sunt, alij accubantes, alij stantes qui simul ministrabant vescebanturque, digna res visu, vt simulachrum celebrati eius diei Gracchus postquam Romam redijt, pingi iuberet in æde Libertatis quā pater eius in Auentino ex multaticia pecunia faciendam curauit, dedicauitque. Dum hæc ad Beneuētum geruntur Annibal depopulatus agrum Neapolitanum ad Nolam castra mouet. Claruere Beneuentani variarum virtutum ornamētis, & quod 14 ipsos valde extulit mutuæ gratitudinis † reflexione, hocque etsi multifariā ostēdere valerem duorum marmorum fides sufficiat, quorum hæ vetustæ apud Beneuentum extāt inscriptiones.

T. ANNIO. MARCELLINO
V. C. CONS. CAMPANIAE. PATRONO. DIGNISSIMO
OB INSIGNIA. BENEFICIA
QVIBVS. LONGA. POPVLI. TAEDIA SEDAVIT
VNIVERSA. PLEBS. BENEVENTANA
CENSVIT. PONENDVM

CLAVDIO IVLIO
PACATO. V. C. CONS
CAMP. OB AEQVITATEM
IVDICIS. ET. PATROCINIA
IAM PRIVATI. ORDO
BENEVENTANVS. PATRONO. POST
FASCES. DEPOSITOS. CENSVIT
CONLOCANDAM

O quam maxime gratitudo ingenuis hominibus proxima est, nō mirum si ipsam vt animi virtutem honestissimam à Philosophis cōmendari intueamur, quemadmodum Franciscus Duarenus in l. si pupillus, versic. Et certum est, ff. de verb. oblig. apprime scribit, proinde à Iureconsultis dictum est, naturaliter nos ad remunerandum obligari, vt apud Vlpianum lib. xv. ad edict. in l. sed & si lege, §. consuluit, ff. de petit. hæred. intueri licet. Quamuis turpe sit, viroque prudenti indecens, ab eo in quem beneficium collatum est, ἀντίδωρον aliquod seu debitum petere, alioquin beneficium non esset, sed creditum, vt Seneca lib. 3. de benefic. tradidit. Cū itaque liberalitatem exercemus in aliū, damus vel perdituri, totumque accipientium arbitrio demandamus, vt idē Seneca ait. Quicquid autem apud Vlpianum de naturali obli-

gatione reperire fas est, hic nullam proprie naturalem obligationem adesse dicendum est, nam hoc non agitur inter dantem beneficium, & accipientem vt aliquid eo nomine is qui dedit recipiat, quod Duarenus ipse Iurisconsultus naturalibus ac ciuilibus ornamentis omnibus bene institutus afferebat, & Cicero in Dialogo cui titulus est Lælius, seu de amicitia, elegantius fuit prosecutus, volens enim docere amicitiam non spe expectationeque vtilitatis neque precij mercedisque causa colendam, sed quo ipsa per sese plena virtutis honestatisque sit, expetendam diligendamque esse, etiam si nihil opis nihilque emolumenti ex ea percipiatur, his verbis vsus est. Quid enim Africanus indigens mei? ne ego quidem illius, sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse nonnulla quam de meis moribus habebat me dilexit, auxit beneuolentiam consuetudo. Sed quanquam vtilitates multæ, & magnę consecutæ sunt, non sunt tñ ab eorum spe causæ diligendi profectæ, vt enim benefici liberalesque sumus non vt exigamus gratiã (neque enim beneficiũ feneramur, sed natura propensi ad liberalitatem sumus) sic amicitiam nõ spe mercedis adducti, sed quòd omnis eius fructus in ipso amore inest, expetendam putamus, de quo Aul. Gell. lib. Noct. Attic. 17. cap. 5. latius disputat.

Stat Beneuentum in campestri solo cui colles fertilissimi adiacẽt amęnitate insignes, quod excelsis ædificijs marmoreo lapide extructis, & compositis ornatum conspicitur, vt antiquam 15 illam Samniticam nobilitatem † dignitatemque præ se ferat, ac admirationem præbeat consideranti tot Romanos Consules, & fortissimos ex Romanis milites, ipsumq. Annibalem res præclaras atque memorandas apud Beneuentum gessisse, cuius viam Brundusium ver- 16 sus † silice Neruæ Imperatoris studio impensaque stratam fuisse ipsius Neruæ antiquum numisma demonstrat, ex muliere iacente sinistro cum bracchio rotæ innixa, quod subtus bas literas habet, VIA TRAIANA et S.C. Supra verò inscriptionem hanc, S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. Circum autem Imperatoris imaginem IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P. M. eiusdemque viæ Dion in Neruę vita meminit, Complura (inquit) & valdè quidem necessaria ædificari curauit, vt portas & ædes publicas, Vias item muniuit, in quibus sternendis aptandisque fortunas, aut sanguinem alicuius nunquam absumpsit. Natura magnificus, & gloriæ appetens erat. Sed dilucidius hoc Neruæ opus antiquum hoc marmor explicat.

IMP. CAESAR
DIVI NERVAE F
NERVA TRAIANVS
AVG. GERM. DACIC
PONT. MAX. TR. POT
XIII. IMP. VI COS. V
P. P
VIAM A BENEVENTO
BRVNDVSIVM. PECVN
SVA. FECIT

Et Horatius lib. 1. Satyra 5.

Tendimus hinc rectà Beneuentũ vbi sedulus hospes
Pene arsit, macros dum turdos versat in igne.

Aemilium igitur Papinianum, Papiniano Hostilio Eugeniaque Gracili parentibus pro- 17 genitum, † ex Beneuento originem duxisse ferunt, indeque etiam Roffredum maximi Azonis auditorem, Odofredumque Iacobi Balduini discipulum prouenisse Ioannes Ficchardus scribit, quorum vnus libellorum sanè egregiũ opus, & quæstiones non iniucundas edidit, alter verò viuida quadã eruditione, ac solido interpretandi genere in Codicem atque Digesta composuit excelsos cõmentarios, quibus Bartholomęus Camerarius accessit, qui etsi cõplura conscripserit ad feuda, tamen celeberrimum volumen super c. Imperialem, de prohib. feud. alien. per Feder. & aliud super c. 1. tit. an agnat. vt Beneuentũ vrbem alioqui multis ornamentis illustrem, & præclarã Athenarum vice ob fecundam Iurisprudentium genituram celebrare atque extollere laudibus debeamus: vtque ad Papinianũ reuertar, is ciuilis iuris cognitionẽ 18 † à Ceruidio Scęuola quem prudentissimũ Iurisconsultorũ Theodosius lib. 4. Codicis Theodosiani tit. de test. & codicilli, ac Franc. Duarenus in Scęuola, ad l. qui Romæ, §. Augerius, de verb. oblig. appellant, perfectè didicit, & ab eodẽ, qui de iure respondere solebat, l. à testatore, d. tit. de cond. & dem. Bald. in l. omnes populi, nu. 18. ff. de iust. & iur. Marcum Antonium Philosophum, Septimiumq. Seuerum Afrum, Imperatores ius ciuile hausisse tradunt. Ex Papiniani postmodum ludo tanquã ex equo Troia- 19 no pene innumerabiles † ciuilis scientiæ proceres exierunt, vt Lampridius in Seuero, Ias. in l. post dotem, in princ. sol. matrim. Vdalric. Zasius in d. l. 2. de orig. iur. ad fin. nu. 109. Anton. Cõtius ad Pandectas, & Minsyngerius in §. nõ esse autem, num. 4. Instit. de excus. tut. testantur, fuit enim iuris asylum, & doctrinæ legum Thesaurus, eiusque discipuli ac auditores inter cæteros Claudius Venuleius, Saturninus, Domitius Vlpianus, Iulius Paulus, Africanus, Aelius Martianus, Callistratus, Herennius, Modestinus, Hermogenes, Tryphoninus, Celsus, Alfenus, Pomponius, Proculus, Metianus,

ac Io-

ac Florentinus leguntur, qui omnes ferè Alexandri consiliarij fuerunt: scripsit vt Antonius Contius in citato loco in Papiniano, & Minsyngerius in §. sed quia, numero secundo, de fideicommis. hæredit. inquiunt, multa volumina, scilicet (vt in procem. Digestorum) libros Responsorum XIX. Quæstionum XXXVII. Definitionum II. de Adulterio I. ad edictum Aedilium Curulium I. Digestorum XIX. quantum scripsisset hic Iurisconsultus scientiæ, & rebus optimè gestis inclytus, nisi acerbissimè atque intempestiua morte fuisset ereptus? Procurationem fisci, post Septimium Seuerum exer-

20 cuit † cui vel ex condiscipulatu, vel per secundam vxorem affinitate erat amicissimus, & vbi rerum potitus est, Papinianum Prætorio Præfectum constituit, §. vobis autem, ind. procem. ff. quo in magistratu (vt dicebam) libellos supplices agebat, d. l. rescriptum, ff. de distract. pignor. l. posthumus inofficiosum, §. si quis instituta, ff. de inoff. testam. Francisc. Connan. libro quarto, cap. 14. numero quarto, Commentar. qui Seuero Principi aut darentur aut mitterentur: Paulumque ac Vlpianum discipulos suos assessores habuit, quorum alter sacrorum scri-

21 niorum magister † Alexandro pro tutore datus, annonæ Præfectus fuit, l. 4. C. de contrah. stipul. demum Prætorio, l. 4. C. locati, & Lampridius ac Dion meminere, alter verò Vlpiano doctrina honoreque non impar, numero tamē scriptorum superior ad Præturam, & Consulatum tandem ad Prætorij Præfecturam summū tunc a Principe locum peruenit: fuit Paulus, vt Spartianus refert, non solum Papiniani assessor, sed successor, ac vtriusque consilio omnia Alexāder gerebat, auctore Lampridio, ambo etiam nobilissimi atque egregij vertices legis vocabantur, l. scire oportet, ff. de excus. tut. fuit præterea Aemilius tātæ synceritatis, ac virtutis, vt moriens Seuerus filios suos non alij q̄ ipsi commēdauerit, qui optimi Iurisconsul. fidē, prudētiam, integritatemque accuratè nouerat, cum si tot arduis in rebus Republicaque gubernanda Papiniani consilijs tamdiu vsus fuerat, tutissimè filios eidem regendos demandauit, quem virtute duce ad supremam dignitatem Imperiali munificentia Seuerus ipse euexerat, vt a sapientissimo viro grati animi officia vicissitudinemque sperare iure debuisset; Meruit etiā Imperatorum elogijs sæpissimè laudari ac orna-

22 ri, cum ipsum Iustinianus Imperator † non solum acutissimi ingenij virū, & merito ante alios excellētem, in l. cum acutissimi, C. de fideicom. §. & hoc tres libros, in procem. ff. sed excelsi, in d. l. generaliter, §. cum autem, C. de instit. & substit. quinimò summi ingenij, in l. 1. §. sed neque C. de veter. iur. enucl. l. cum Papinianus, C. de sentent. appellauerit, alibi quoque in C. Theodosiano, tit. de respon sis prudentum, ab Imperatoribus Theodosio, & Valētiniano excellentis ingenij vir dictus est: eiusque prudentiam Iustinianus admiratus, Papinianum crebro prudētissimum vocauit, in l. cum virū, d. tit. de fideicom. l. vtere, C. de præd. minor. l. cum responso, C. de legatis, animi insuper & corporis candorem illæsum, tantique viri maiestatē perpendens pulcherrimum in procem. ff. §. ne autē, ac splendidissimum, in d. l. 1. §. sed neque, C. de veter. iur. enucl. eundē nominauit, dignitatemque attendens sublimissimum virum præfectorium, in d. §. ne autem, & non solum magnum, auth. vt creditores, §. neque. n. vetus, sed maximum dixit, vt in eadem auth. & in §. si quis igitur, Instit. de fideiuss. denique ob eius admirabilem in iure ciuili scientiā, quæ inter cæteros incomparabili lumine clarissimè rutilabat virum sapientissimum, §. nos igitur, auth. de restit. disertissimumque, in l. fin. C. de instit. & substit. nuncupauit. Vnde Ioannes Corasius de Papiniano loquens, in d. l. cum virum, num. 19. C. de fideicom. in hęc verba proru pit. Tātæ fuit apud omnes autoritatis Papinianus, ut Imperatores nusquam nisi insigni aliquo, aut honorifico titulo præmisso eius mentionem faciant. Hic tot supremis titulis Imperatorijsq. laudibus quis unquā mortalium aliquid addiderit? quis obsecro dubitare cęperit Papiniani memoriam vllo tempore fore interituram? non marmoribus non metallis pro æternitate eius nominis opus est, cum sacrosanctis legibus Imperiale eius virtutum testimoniū clausum atque insertū conspiciamus, vt firmius præsidium & munimē quærendum non sit aut sperandū. Vndique tamen

23 omnis antiquitatis autoritas † ad optimi Iurisconsulti gloriā confluit: nam si ęquitatem uelis, ubi largiorem humanitatē reperies? non mirū si in iure ipso Iuliani explosa sentētia, Papiniani humanior opinio, in l. pro hærede, §. si quid tamen, ff. de acq. hæred. comprobatur. Si Iurisconsulti elegātiam, ab eo eleganter scripta, in l. si fundus, §. eleganter, ff. de lege commissoria, laudantur: quid nō rectissimè dixit aut scripsitē l. Papinianus, ff. de inoff. testam. l. Papinianus rectè, ff. de donat. inter uirum & uxorem, l. si uerò non remunerandi, §. si post, ff. mandati, quid etiam non verè? l. creditor, §. sciendum, ff. qui potior. in pign. hab. Cæterum his virtutibus, & ornamentis naturalis annectitur pietas, vbi. n. magis ac expressius quam eius Responso lib. 9. cōtinetur? l. cum auus, ff. de cond. & dem. cuius sensum Imperator admiratus, d. l. cū acutissimi, plenissimum ei donauit euentū, imò latius atq. pinguius interpretandū optimo intellectu esse credidit. d. l. generaliter, §. cum aūt, cui aliud responsum lib. 1. consequens esse uidetur, in l. tale pactum, §. fin. ff. de pactis. Proprio itaque iu-

re factum est, vt in procem. ff. §. vobis autem, 25 quod in omni Digestorum ordinatione † Papinianus præfulgens, omnibus partibus præclarus tertij anni recitationem sui præbeat, in quo auditores Papinianistæ vocentur, eiusque reminiscentes, & lætificentur, & festum diem cum leges eius accipiebant celebrare solebant, peragãt, vt Imperiali lege maneat viri sublimissimi Præfectorij Papiniani (vt dicebam) ex hoc in æternum memoria, quod Hieronymus Magius in Miscellaneis cap. xı. recensuit. In hunc omni ex parte eruditum Iuriconsultum notas scripsere Iulius, Paulus, Domitius, Vlpianus, & Martianus eius auditores, l.1. §. sed neque, C. de veter. iur. enucl. l. qui pupillam. (vbi de notis Martiani) ff. de adulter. Vlpiani quattuor notæ in Pandectis recitantur, quas ipse lib. xı. ad edictum in l. ait prætor, §. sed quod Papinianus, ff. de minor. & lib. xx. ad Sabinum, in l. quæsitum, §. idem respondit, ff. de fund. instruct. ac rursus ad eundẽ lib. xxııı. in l. 3. §. cõditio, ff. de adim. leg. conscripsit, Iulij verò Pauli duo adsunt lib. sing. ad Orationem Diui Seueri, in l. pen. §. fin. ff. de reb. cor. & lib. ııı. Decretorum in l. Clodius Clodianus, ff. de acq. hæredit. & aduertit Viglius in §. ex eo. Quib. mod. testam. infirm. Sed tãto honore sublimissimus Papinianus antiquitati fuit, vt quæ in notis prædictis ascripta erant, nullam vim ob eius honorem obtinerẽt, nec Iustinianus in notas, magis autem illas in Papiniani laudem, & ornamentum receperit, in virum itaque egregium iniecta maculã inijcientibus impressere, Papiniano claritatem atque splendorem, quinimò longè ipsum censoribus celsiorem dum de notis istis egit Imperator cõstituit, sed neque (in d. l. 1. §. sed neque, C. de veter. iur. enucl. inquit) ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est iudicatote, cum possit vnius forsan, & deterioris sententia multos & maiores aliqua in parte superare, & ideo ea, quæ in notis Aemilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnon & Martiano ascripta sunt, quæ antea nullam vim propter honorem splendidissimi Papiniani obtinebant, nõ statim respuere, sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborũ, vel interpretationem necessariam esse perspexeritis, & hoc pone re legis vicem obtinentes non moremini. Vere etiam labores monumenta eius dicta sunt, cum subtilitate, & ingenij summo acumine composita fuerint, vinacissimisque rationibus exornata, nec fortuita, sed maximo studio atque mẽtis climata cogitatione adinuenta, cum non labores dicentur si tanquam alter Macedo Alexander in iuris ciuilis sciẽtia tot Heroica gessit? vtque ad Notas reuertar, nõ mirum si Vlpianus, Paulus, & Martianus id egerunt, cum ad summum fastigium anhelantes, vt Principi se Papiniano prudentiores fortasse, ac sapientiores ostenderent, virum eminentem redarguere molicbantur, à quo edocti singulari doctrina fuerãt, sed præclara virtus offensores effugere nunquam potuit, nec inuidorum latratus morsus26 que euadere. Eius insuper inconstantiam † in l. manifestissimi, §. sed cum in secundum, C. de furtis, velut albam cornicem Iustiniano obseruatam esse apud Federicum Scotum in rubr. ff. de nou. oper. nunc. & Andream Tiraquel. in l. si vnquam, in verb. Donatione largitus, numero 273. C. de reuoc. donat. inspicere est, Sed si Papiniani perspicaciã ingenij attenderimus, non inscitiæ, sed acumini contrarietas illa ascribenda erit, cum in meliorem definitionem eius sensum conuerterit ab Imperatore nõ indigne comprobatam atque sancitam. Et quid mirandum est, cum non tantum ab ipso Papiniano sed ab alijs etiam antiquis Iurisconsultis in illa dubitatione variatum fuerit? satis videtur non aliorum, sed vnius Aemilij definitionem, vti veram, rationabilem, & constantem Iustinianо arrisisse. Quid rursus mirandum erit cum hoc Papinianus de seipso profiteatur, in l. si venditor, §. si. ff. de seru. expor. licet enim aliàs solius vindictæ ratione, idest, quòd animo sæuientis non sit satisfactum Papiniano libro x. Quæstionum placuerit ne ex pacto quidem incontinenti apposito actio sit, quòd crudele nimium videatur, & indignum, si res familiaris nullum damnum patiatur ob pœnam, vel contumeliam homini non irrogatam hominem experiri, idem tamen libro xxvıı. mutauit sententiam, & a Sabino testatus est se in contrarium trahi, quòd semper intersit venditoris, propterea quòd vt lex seruaretur, ideò viliore precio seruum vendidisse credatur. Vtinam (vt Obseruationum libro secundo, capit. 37. Iacobus Cuiacius inquit) qui hoc tempore ius nostrum interpretantur Papinianum imitati, quæ vel falsò, vel ineptè aliquando, & senserint, & scripserint ingenue emendarent, nec in eis contra quam postea resciuerint, tam obstinato tamque obfirmato animo, vti faciunt perseuerarent. Obijt Annum agens xxxvı. dies x. & Menses ııı. vt illo eleganti 27 Epitaphio † demonstratur.

D . M
AEMILIO . PAVLO . PAPINIANO
PRAEFECTO . PRAETORIO
IVRISCONSVLTO
QVI VIXIT ANNOS . XXXVI
DIES . X . ET MENSES . III
PAPINIANVS . HOSTILIVS . EVGENIA . GRACILIS
TVRBATO . ORDINE . IN . SENIO
HEV . PARENTES . FECERVNT . FILIO . OPTIMO

Hanc

Hanc germanam vtrūq; Papiniani inſcriptionem eſſe liquido affirmant Ioannes Baptiſta Egnatius ad Spartianum in Seuero, Marcus Mantua in Apophtegmatibus, Aldus iunior, Cotta, Bernardinus Rutilius, Hieronymus Magius Miſcellan. lib. 2. cap. 11. Ioannes Coraſius, in d. l. cum virum, num. 18. Minſyngerius in §. ſed an poſt, num. 2. de fideicommiſ. hæredit. & Franciſc. Hotomannus in Iuriſconſultorum deſcriptione, fol. 345. & quam Bartolomæus Socinus, in d. l. cum auus, in princ. afferebat tāquam adulterinam mendoſamque deteſtantur, doctiſſimum etiam Iuriſconſultum velut ſemibarbarum, & infantem acriter aliqui explodunt, inter quos Magius d. cap. 11. quòd quaſi literarum ignaro rudique lectori fucum facere voluerit reiectam inſcriptionem conſarcinaſſet, in ſuiſque commentarijs vti veram obtruſiſſet: Nec mirum eſſe hominem ab elegantia ſermoniſque cultu omninò alienum, vel ex ſuo, vel ex patris penore talia protuliſſe.

28 Sed licet † in iure interpretando orationis elegantia dicendique puritate Bartholomæus Socinus caruerit, quis neſcit ipſum legum ornamentum fuiſſe? vt ſi hæc ſermonis impuritas reliquis eius virtutibus, atque ſcientijs conſeratur, non a quoquam poteſt reprehendi, ſed profuſiſſimè laudandus erit, cum nullus hucuſque Papiniani aliorumque Iuriſconſultorum ſenſa ſubtilius, & inſignius Socino penetrauerit, nullus etiam iuris difficultates explanauerit ſublimius, nodoſque diſſolucrit perfectius ac ingenioſius, omnem enim intricatā, & aſperrimam fideicommiſſorum materiam interpretatur, ſubſtitutionum quæſtiones declarat, conditionum ęnigmata pandit, quæ etiam ad tranſmiſſiones Senatuſque Conſultū Trebellianum pertinent aperit, de rebus dubijs tractationem dilucidat, poſthumorum inſtitutiones edocet, quæve ad alias duriores quidem iuris partes congruunt, ſic diſputationibus enucleat, vt nihil illuſtrius: quid nunc ſi ſermonis exquiſita elegantia, eloquutionis vi, copia atque ornatu deſtitutus ſuorum temporum more inſtitutoque in legibus declarandis vſus fuerit? conſuetudini potius quam viro ſummi ingenij tribuendum erit atque aſcribendum; ſicque Hieronymum Magium virum eloquētiſſimum Socini ſubtiles commentarij non delectant, alios qui eruditionem non minus quam elegantiam deſiderant impenſe delectabunt, ſicut vt Cicero libro 1. de Natura Deorum inquit, næuus in articulo pueri delectabat Alceum, at eſt corporis macula næuus. Sed ſubmotis nunc Socini laudibus, non enim breuibus verbis poteſt præſtantiſſimi eius ingenij amplitudo concludi, rectius certe Magius non argentea vrna, ſed longè nobiliori precioſiorique exiſtimaſſet Papinianum, iurgia erga Socinum compeſcendo Callidemi non incelebri exemplo, is enim altam ſuperbamque illam Iuriſprudentiæ ædem

29 † ingreſſus, quæ tota porticibus, & columnis ex Selenite ambiebatur, cuius etiam teſtudo de pario marmore compacta erat, tam indiſcreta lapidum commiſſura, vt propè eadem muri videretur compages, lateribus vtrinque ex eadem nitentibus materia, varijs figuris atque imaginibus mirè Protegenis penicillo Apellis ſæculo exornatis Olympiade cxiI. Romulum leges Curiatas ibi meditantem Sextumque Papirium, ac poſt eum Hermodorum illum Epheſium adinuenit, & X. tabulas in quibus veteres illæ leges inciſæ fuerunt materia æris Deliaci, conſpexit, Neruæ etiam Iuriſconſulti imaginem qui xvII. ætatis anno de iure publicè reſpondit, Cumque poſtica delubri egreſſus fuiſſet in Polyandrion ampliſſimum Sepulchris Cenotaphijſq. Iuriſconſultorum inſigne ſe contulit, per tot ſepulchra mœſtus ambiens ob virorum nobilium interitum qui iam cinis, & vmbra eſſent: Vidit Solonis ſepulchrum quod ferè tale erat, ſtabat pyramis adamantina altitudine c. & xv. cubitorum ſtellis aureis guttulis cum hac inſcriptione.

O VIATOR
HIC SITVS EST SOLON SOLVS
E SEPTEM LEGISLATOR.
LACRIMIS IVSTA PERAGITO
ET MANES LESSO PROPITIATO

Nec omiſit Pomponij, Vlpiani, Pauli, Marcelli, & aliorum monumenta, quę ferè de lapide Chernite conſtabant, qui corpora a putredine vindicat, flagrabant myrrha, coſto, & cedrino liquore: agnouit titulum L. Celij Antipatri qui hiſtorias conſcripſit, & plus eloquentiæ quam iuriſprudentiæ operam dedit, Iuliani etiam arcam lapideam ex illa inſcriptione,

Κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω προσμαθεῖν βουλοίμην.

Præcellebat, (ait) reliquis Papiniani monumentum inferiore parte ſolida, turris de Alabaſtrite ſuperior de Porphyritico tecto ac faſtigio exornata, perangusto aditu, intus in Stylopide argento inciſum legit.

PROH DOLOR
PRAEFECTE AEMILI INSONS FVISTI
VALE

Et paulò inferius virtuti haud vitā poſt pſouiſſe pudet. In circuitu tāti monumēti porticationes ex vario marmore cōſtructæ ex more ſumptuoſæ antiquitatis ſtabant. Quid tū, ſi quæ illuſtria monumēta manu fabrefacta illi veteres Iuriſc.

merebant miro ingenij artificio Callidemus iisdem adiunxit & effinxitẽ Illius etiam veræ inscriptionis ad monumentum Papiniani testatur sublimis Iurisconſ. Iacobus Cujacius Obseru. lib. 8. cap. 23. vbi aliam non absimilem veterem inſcriptionem adiecit præpoſteritatem naturæ oſtendentẽ. Cum Antoninus Baſſianus Caracalla ad imperium fauore exercitus peruenisset, Getamque interimere propoſuiſſet, ac in caſtris eius inſidias prætorianis militibus querula voce inſinuaſſet, Æmilius Papinianus etiã tunc Prætorij Præfecturam obtinens, fratrũ concordiam quam potuit maximè fouit, egitque ne Geta occideretur, Baſſianus verò qđ animo reuoluebat cum ob ſequutam iam fratris cędẽ expleuiſſet, Papinianumque cũ alijs concordię 30 auctoribus † ac Getæ fautoribus occidere inſimul deliberaſſet, ipſum è Capitolio ad palatiũ redeuntem inſimul cum Imperatore qui eidem Papiniano & Chiloni innitebatur, quos enim occidere cogitabat affabiliter alloquebatur, nõ multo poſt alijs ſublatis compluribus Getæ fautoribus, à militibus permittente ac ſuadente Caracalla occiſum tradunt, ſimulque cum eo filium eius, & Petronium, quod Spartianus in Antonino Caracalla, itemque in Geta, ac Petrus Gregorius in Syntag. iuris, part. 2. lib. 18. cap. 11. num. 6. vltra alios literis demandarunt. Sunt qui in Caracalli conſpectu ſecuri percuſſum, eoque improbante quòd non gladio res perfecta fuiſſet, militumque obiectum gladijs confoſſum ſcribant, huiuſque diræ mortis occaſionem in Getam Papiniani amorem, vel magis deſiderium fratrum concordiæ ac pacis fuiſſe. Plures tamen dixerunt nempè Vdal. Zaſ. in d. l. 2. §. primus Diu. Auguſt. in verb. Cæſar, ff. de origin. iur. Cotta in Papiniano, Ioachimus Minſyngerius in §. non eſſe autem, nu. 4. de excuſ. tut. in §. ſed quia, num. 2. de fideicom. hæredit. Io. Coraſ. in l. qui liberos, in verb. Frater. num. 129. ff. de rit. nupt. Franciſc. Hotoman. in eius libello deſcriptionis Iuriſconſultorum, & Franciſc. Connanus, lib. 1. Comentar. iuris ciuil. cap. vlt. num. 10. occiſo Geta fratre, Caracallam Aemilio Papiniano iuſſiſſe, vt in Senatu pro ſe, & ad populum facinus dilueret, illum reſpondiſſe: Non tam facile parricidium excuſari poſſe quàm fieri. Alij inter quos Rutilius, & is in Papiniano, rogatum ferunt a Principe, vt orationem qua inueheretur in fratrẽ ſibi dictaret, recuſaſſe Papinianum, dixiſſeque: aliud eſſe parricidam accuſare innocentem occiſum: ſed hæc non conuenire Spartianus ſcribit, nam neque Præfectus poterat orationem dictare, conſtatque eum quaſi fautorem Getæ occiſum: Illud etiam teſtantur, admirabilem ab eo morientе editam vocem, cum enim raptus a militibus ad palatium occidendus traheretur. Stultiſſimum fore dixiſſe qui ſibi ſuccedebat Præfectũ niſi violatam crudeliter Præfecturam vindicaret, id ipſumque eueniſſe, ſucceſſor enim Papi- 31 niani Opilius Macrinus † in foro verſatus, & legum conſultiſſimus per Martialem Centurionem (ſi Herodiano lib. 4. & Aelio Spartiano in Caracalla credimus) vnum è cuſtodibus Principis occiſo Caracalla in medio itineris inter Carras, & Edeſſam die ſui natalis ad requiſita naturæ diuertente, cum leuandæ veſicæ gratia ex equo deſcendiſſet, dum aduerſus Parthos iterum moliretur ex Præfecto Prætorij imperium inuaſit, de quo Auſonius,

Principis hinc custos ſumptum pro Cæſare ferrum
Vertit in auctorem cæde Macrinus iners.

32 Sed quis talia recenſendo † a lacrymis, atque animi cruciatu ſe temperet? quis immaniſſimi Caracallæ ſcelus funeſta oratione non improbet, & penitus abominetur? cum Senatui maximum decus, Præfecturæ authoritatem, legum conditorem, atque magiſtrum, nec Romæ ſolum, ſed totius orbis ſplendorem abſtulerit: Quid Baſſiane egerat Papinianus, vt a te naturæ immani ac tetro monſtro interfici, & per plateam eius cadauer ſine aliqua humanitatis reuerentia trahi meruerit? quòd a tuo flagitio ſtare noluerit? quòd parricidium excuſare recuſauerit? quòd tui fœdiſſimi animi contra fratris ſanguinem violentiam reprimere ſtuduerit? quòd pietatis ardore flagrans concordiam iniri ſuaſerit cum Geta fratre tuo, cuius irrupto cubiculo nihil cum tale expectantem ſupra matris Iuliæ pectus multo vndantem ſanguine ſæuus obtruncaſti? nullus alius niſi tu improbiſſime, tam graue ſcelus perpetraſſet, non Nero, non Vitellius, non Caligula, aut alius quiſquam tunc Imperatorum crudelior, & ſceleſtior, nullus alius ſiquidem niſi tu naturali pietati obnoxius, aut Heliogabalus tuus filius probris omnibus pollutus, ac te duro patre durior Aemilium Papinianum naturæ rationibus inſtitutum, artiſque ornamentis decoratum mundo ſurripuiſſet: tibi æque fatale fuit Papiniane ac bonis omnibus, improbi, & ſceleſti Imperatoris iuſſu occidi, qui domeſticos omnes fratris atque amicos ſuſtulit, & in ædibus habitantes quas ille incoluerat, miniſtros item vniuerſos, ſic, vt ne ætati quidem infantium parceret: non enim quas virtutes in fratre oderat, barum quandam imaginem præferri ab amicis, & illius deſiderio paſſim quæri populum Romanum patiebatur, vt Hero- 33 dianus libro 4. ſcribit, probitate † namque Geta inſignis erat, animi moderatione, & lenitate in congreſſibus admirabilis, quẽ ſtudia delectabat honeſta, diſciplinarũ laude celebres circa ſe frequẽtes eſſe iuſſerat, & in paleſtris, ac reliquis ingenui exercitationibus verſabatur, mi-

tis

tis etiam in omnes & benignus, fama & gloria quadam optima plurimos ad amicitiam beneuolentiamque suam allexerat, vt ante Nobilissimi cognomen meruerit quam ad Imperij fastigium eueheretur, quod ostendit lapis ad Quirinalem in ædibus Pomponij Læti.

PRO. SALVTE. DD. NN. AVGG
HERCVLEM DEFENSOREM
GENIO. CENTVRIAE. EX. VOTO. POSVIT
L. DOMITIVS VALERIANVS
DOMO. KAPITOLIA. DE. STIP. X VIII
MIL. COH. X. PR. P. V. 7. FL. CARALITANI
LECTVS. IN. PRAETORIO. DD. NN
EX LEG. VI. PER. R. F. C
MISSVS HONESTA MISSIONE
VII. IDVS. IANVAR. DD. NN
IMP. ANTONINO PIO. AVG. III. ET
GETA NOBILISSIMO CAES. II. COS

Nobilissimum itaque Getam nisi totius ferè Vrbis, & Orbis excidio extingui posse non 34 putauit† nefarius parricida, hinc ille antea inauditus furor & immanitas plusquam Tyrannica, & nulli vel leuiter fratri cogniti euaserint, non atletæ, non aurigæ, non histriones, non liberti, non omnes eiusdem amici, confossi ordinis Senatorij quicunque aut genere aut diuitijs præstabant, interfectus Lætus, confossus frater patruelis Afer, cui pridie partes de cena miserat, interfecta Commodi soror iam anus, atque ab omnibus Imperatoribus, vt par erat maximo in honore habita, quòd Getæ necem apud matrem defleuisset, quin etiam cõiugem suam Plautiani filiam quæ in Siciliam relegata a Seuero fuerat, interimi iussit, & Pertinacis filium ex Lucilla Commodi sorore susceptum, postremo ex cognatione Imperatoria, & ex Patricia Nobilitate quotquot supererant funditus deleuit. Ducesque prouinciarum, Præsides & procuratores vniuersos veluti Getæ amicos capite multauit, Vestalesque Virgines viuas obruit terra, quasi incesto pollutas, in Circensibus ludis, quod nunquam antea eueniffe memorant, omnem exercitum in Populum facere impetum irruereque edixit, & ex inermi multitudine rapturi eos atque occidi qui aurigam suum maledictis fixissent, se enim non illum ludibrio habitum existimabat. At mili- 35 tes genus hominum † truculentum, & natura ferum, semel habita sæuiendi licentia præ timore se proteruius locutum fatente nemine passim, vt quemque fors obtulerat trucidarunt, aut omnibus direptis quasi vita redempta ęgrè dimiserunt. Præterea Alexandriæ in Aegypto iuuenes omnes quos honorum, & prçmiorum spe extra Vrbem vbi exceptus perhonorifice fuerat, euocauerat, & circumiens contrectansque blandè, quosque alloquens aliud in alio laudauerat, militum armis conclusos cum cæteris qui aderant tanta cæde contrucidauit, vt profundissimas fossas cadaueribus, & sanguine oppleuerit, in quas a semiuiuis præcipites acti aliquot etiam militum mox decidentium pondere oppressi fuerunt, & riuis cruoris defluentibus cum fauces ipsæ Nili ingentes, tum litus omne circa Vrbem purpurasceret, id patrauit scilicet, quod non dissimulata fraterna cçde, Alexandrini Iuliam matrem Iocastam multo ante vulgo appellauerant, irriserantque eum, quòd pusillus ac tantulæ staturæ gestiret haberi, & videri Alexander & Achilles qui maximi ac fortissimi heroes fuerunt. Quam etiam fidem publicam dederat acceperatque perditissimus sacrilegus violauit & fregit, qui enim gentium iure naturæ infensissimus hostis teneretur? nempe simulatis nuptijs cum Parthorum Rege Artabano, omnem barbarorum nobilitatem lætam Romano fœdere, & gloriantem affinitate sibi obuiam circumuenit & occidit, Artabanus alia omnia cogitans illi periculo vix a suis ereptus equum conscendit, & celeri fuga se in tutum recepit: atque ad te reuertor te tota mente respicio Papiniane, malum te in illa incidisse tempora qui bus rutos esse non licuit nisi malos, quid immerens hic offenderat Bassiane? sic populos Romani Imperij magnaminiter deuicisti, imperiumque feliciter propagasti, dum innocentem Getam occidisti, dum Iurisconsultum omnis omnino bonitatis ac virtutis exemplar virumque Præfectorium coram te securi percuti iussisti, ictibusque gladiorum confodi, hæc sunt spolia Britannica, hi triumphi Parthici more maiorum parti, hæ victoriæ Cæsaris. Sic captiuos inimicos ducis, exercitusque inimicarum gentium prosternis debellasque, regna ciuitatesque superas, dum domi fratris sanguinem effundis, Præfectoriumque amicum ac defensorem laceras, orbem etiam sanguine fędas, o dedecus æternum Augustorum imò tui tantum nominis, vt optimè illud Diasyrticum 36 dictum † ab Aelio Pertinace emissum existimemus, dum tibi faustum Prætorij recitanti, dicentique te Sarmaticum, Germanicum, Parthicum, Arabicum, Alemanicum, Maximum ioco obiecit, adde si placet etiam Geticum Maximum quod Getam occideras fratrem. Nec tua rabies tyrannica (cum tyrãnicum odiũ merueris) tãtis sceleribus satiari potuit, verum etiam innocentissimi filij cædem (vt hoc horrendum non ab re repetam) patris acerbissimo funeri addidisti, vt non Imperij Romani princeps solum, sed crudelitatis ac feritatis videreris, sic ciuicis muralibusque coronis exornaris, dum ciuitatis Romanæ rectorẽ ac sapientẽ mo-

deratorem, præclaramque eius sobolem ferro trucidas ac profligis, in quo innocens & infelix filius deliquerat? in quo alij in quos efferatam illam tuam effudisti rabiem? non ex alio id te egisse putandum est, quàm ne patris virtus in filio reuiuisceret, vt etiam publicû virtutis hostem dirumque perfecutorem te manifestares, vt nihil ad tuam crudelitatem deesset, seminarium omne iuris ciuilis Bassiane intercidebas, nisi complures grauissimi Iurisconsulti haustâ ab Aemilij purissimis nitidissimisque fontibus disciplinam & scientiam seruassent, totque præclara eius volumina illęsa remansissent, in quibus naturales & selectæ ciuilis Philosophiæ rationes continerentur, quæ postmodû vniuersi iuris ciuilis solida fundamenta extiterunt: Non meruisti Bassiane in Antoninorû nomen adoptari, cum ob tuos deprauatos mores & impietatem Dino illi Antonino dissimilis prorsus extiteris, & Imperiali culmine indignus omnibus gentibus visus fueris: Antoninorum siquidem nuncupatio, vt Mariangelus Accur-37 sius † in Diatribis ad Ausonium in Bassiano inquit, venerabilis ac Romano Populo vsque adeo fuit amabilis, vt illa te Seuerus pater decorandum existimauerit, sed nomini gratiam, & imperio dignitatem ademisti, ac vna tantum re dignus appatuisti quòd Opilij Macrini mandato occidereris, cum nullum tyrannicum imperium ferro vacet, & sanguine: licet itaque in-38 sidiarum metu Bassianus curiosior † impendio fuerit oraculorum, dęmonumque arcana inquirendi, accitis vndique Magis, astrologis, aruspicibus, nemineque prætermisso qui huiusmodi fallacias profiteretur, Romamque, quemadmodû Mariangelus Accursius subdebat, dum in Mesopotamia ageret ad amicum sibi intimû Maternianum scripserit, vt optimos quosque Magos de eius vitæ termino consuleret, punitus tamen fine cruento quem vates prænotauerunt extitit, cuius proinde necem Populus nô sine risu accepit, prout ioco assumendum fuit dum putauit Magno Alexandro Macedoniæ se æquandum fore, dumque ad Herculis virtutem accessisse se iactauit. Quod totum latè etiam Herodianus enarrat illis verbis ex Politiani versione lib. 4. Sed eos quoque suspectâs vt parum vera loquentes, omniaque ad assentationem vaticinantes, scribit ad Maternianum quendam cui rerum suarum omnium curam in Vrbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, consciumque omnium secretorum habuerat, Magos vndique optimos conquirat, atque euocatis Manibus de fine ipsius vitæ consulat, & an quisquam Imperio insidietur: At Maternianus nauata principi opera, siue id reuera Manes significauerant, siue alioqui Macrinum perosus rescribit Antonino Macrinû esse qui insidietur imperio, eumquee medio tollendum. Nil ad se excusandû profuit Getæ imaginem honorare, Diuum ipsum appellare, eiusque mortem toties flere, quoties nominis eius mentio fieret, quoties etiam eiusdem imaginem videret, aut statuam, si Diuum illum dixit dummodo non esset viuus, si fletum cocodrili lacrymis similem fuisse constat, si tyranno credendum non erat, quemadmodû de Sylla milites Pompeiani dicebant. Ad parricidium Caracalla natura truculentus, & iniuriarum memor, incestum iungere voluit, cum Iuliam eius nouercâ ac Getæ matrem alioqui pulcherrimam quam nudam maxima corporis parte per negligentiam viderat, vxorem duxerit, dicente Bassiano vellem si liceret, eaque respondente si libet licet, an nescis te Imperatorem esse, & leges dare nô accipere? Demosthenis nunc & Hortensij, vel ipsiusmet Æmilij Papiniani omnem declamandi artem exercitationemque expeterem, qua tetrum factum perditissimi Imperatoris pro ipsius magnitudine luminosa oratione abundanti eloquêtiæ quadam maiore vi fluête sic vberibus sententijs detestarer, vt verbis veluti fulminibus infandum eius nomê concuterem atque disperderem, quod tamen pro eius indigno facinore, illius exemplo qui Dianæ Ephesiæ templum incendit, deleri nunquam poterit aut obliterari, æquumque videtur, vt turpis prorsusque infamis memoria diutissimè velut in pœnam perduret: illud denique de Aemilio Papiniano nequaquam prætermiserim, scientias ac virtutes omnes quæ in cæteris Iurisconsultis sparsim adfuere, in vno hoc Aemilio perfectius in suo quoque genere floruisse, nâ quid rogo iucundius auribus nostris vnquam accidit huius oratione Papiniani, eiusque operum quæ nunc extant lectione? quæ est pura sic vt Latine loqui pene solus videatur, sic autem grauis, vt in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos, quid illustrius quàm viuas ex naturæ fontibus depromptas rationes atque institutiones in eius scriptis respôsisque, imò omnem æquitatem ad veram effigiem intueri? quid multa? ipsum perlegês sic iudicare soleo, quicquid aut addideris, aut mutaueris, aut detraxeris vitiosius, & deterius futurum, cum eius dictis nil limatius, nil tersius, nil perfectius valeat excogitari. Beneuentanorum illustrium virorum ordini celebritatique Gregorius VIII. Pontifex Maximus vitæ san-39 ctitate, † prudentia, teste Platina in eius vita, & Blondo libro decimosexto reque ipsa insignis, Orbilijque grammatici addendi sunt, quorum Tranquillus meminit, ac solius Seruij Orbilij eius præceptoris illis carminibus lib. 2. ad Augustum epist. 1. Horatius.

Non equidem insector, delendaque carmine Liui
Esse reor, memini quæ plagosum mihi paruo
Orbilium dictare, sed emendata videri
Pulcraque & exactis minimum distantia miror.

Silentio etiam præterire non audeo Victo-40 rem III. Pontificem † qui ante Desiderius seu Dauserius vocabatur, Beneuenti in Samnio patre eius ciuitatis principe natum, cuius corpus in Casinate Capitulo vbi Abbas fuerat in sepulchro marmoreo clauditur, eleganti addito elogio. Albertum de Mora Diaconum 41 † Cardinalem S. Laurentij in Lucina postea S.R.Ecclesiæ Cancellarium ab Alex. III. factum, virum doctrina facundiaque præpollentem, Bernardum Beneuentanum Cardinalem 42 Prænestinum † cuius in Casitano Monasterio mortui extat epitaphium, Petrum denique de Mora Cardinalem S.Angeli. Possem de Principibus Beneuentanis quos aliqui Duces nominant, multa scriptis insinuare, quæ cum à pluri mis Historicis, & exactius à præclarissimo Iurisconsulto, & Patricio Viro Neapolitano Marino Freccia tradantur in eius erudito opere quod de subfeudis inscripsit, lib. 1. cap. de Prouincijs, & Ciuitatibus Regni, num. 50. fol. 89. & cap. de Antiquo statu Regni, num. 19. fol. 62. non erunt hic repetenda, neque alia quæ ad vetustorum ædificiorum structurã excellentiamque pertinent. Dominum tamen Ioannem Baptistam Mascambrunum Nobilem Beneuentanum Iurisconf. hac tempestate præclarissimũ, prædictis addendum autumo, qui scientijs, authoritate ac integritate, Beneuentum extollit plurimum, hunc in eminentissimo Regio Magistratu Magnę Curiæ Vicaria ad causas criminales Iudicem promotum meritissimo intuemur.

43 Cumque Freccia eodem volumine † de Aquila Ciuitate pertractans, licet ipsam celebrem nobilemque ex Amiterno Furconioque Samnitum Vrbibus antiquissimam Nobilitatem, trahentem, Amiterninos etiã Coloniam deducere, ipsumque Amiternum Crispi Salustij patriam fuisse scribat, & Aquilanum Episcopum exemptum, quemadmodum re vera est, nullũ Metropolitanum recognoscentem affirmet, nihilominus tamẽ longè maiora paucissimis quidem verbis de ipsa Aquilæ Vrbe dicere potuisset, cum prout veram originem non solum ex Amiterno Furconioque sed etiã ex Duronia, Forulis, Abiensi, alijsque Samnij vrbibus deducit, quarum habitatores loci indigenes a temporibus vsque Iani, ita non earundem tantum sed Vestinorum ferè in vniuersum vetustatem celebritatemque repræsentat, estque non immeritò ipsorum Vestinorum princeps ac Metropolis, quam etsi aliqui nouam Vrbem appellare voluerint, hoc ad eius ampliationem ab Imperatore Federico factam & a Carolo II. prosecutam, ad Furconensisque Episcopatus in Aquilensem translationem sub Alex. IIII. referendum est, cum antiquissimis antea temporibus Aquilæ Oppidum fortissimũ in amœnis collibus propè Amiternum vbi hæc ciuitas sita est, viguerit ac steterit, & Blondus Foroliuiensis fidelis Historicus est auctor, dum ipsam 44 vetustiorem quàm habitatores existiment † esse testatur, ex Fridericique diplomate clarè colligitur: quia autem ciues non ædificia verè ciuitates constituunt, cum Aquilani ipsi Amiternini sint, & Furconenses, & Duronienses, & Forulenses, Abiensesque ex Vestinis populis Samnij, quid refert quòd relictis primis ædificijs Consulum Romanorum, & exercituum vi deuastatis ac disiectis, etiam nunc ex vestigijs ipsis admirabilibus iuxta se congregarint, in eodemque agro Amiternino vrbem Aquilam amplissimorum ædificiorum, platearum, viarum, fontium, turrium & Basilicarum fastu gloriosam ac præpotentem, ciuiumque nobilitate vetustissimam, & virtute clarissimam, ex illis priscorum Samnitum roboribus collapsisque ruderibus erexerint? unum tantum quòd ipsam non Amiternum, non Furconium aut ex præmemoratis aliam, sed Imperatoris edicto Aquilam appellauerint, quamuis ex Historicis pletique non incelebres Amiternum nunc 45 † Aquilam uocitent esseque affirment, de quo Amiterno Plinius libro 3. cap. 5. & rursus li-46 bro 14. cap. 3. de Pumula uua † agri Amiternini tractans, sæpeque Liuius, ac illis carminibus Virg. lib. 7. de Forulis pariter uerba faciens.

Vna ingens Amiterna cohors, Priscique Quirites
Ereti manus omnis, oliuiferaque Mitusca,
Qui Nomentum Vrbem, qui rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, Mõtemque seuerum,
Casperiamq. colunt, Forulosq. & flumen Hymellæ,
Qui Tyberim Fabarimq. bibunt, quos frigida misit
Nursia, & Ortina classes, populique Latini.

Quibus alia Sylij Italici carmina lib. 8. concinunt.

Esse inter primos Theramao a sanguine clausus,
Exultat rapidis Nero non imitabilis ausis,
Hunc Amiterna cohors, & Bacchonomina ducẽs
Casperula, hunc Foruli, magnaque Reate dicatum
Caelicolum matri, necnon habitata pruinis
Nursia, & a Tetrica comitantur rupe cohortes.

De P. Aufidio Pontiano Amiternino meminit M. Varro libro secundo de re rustica capit. 9. & Amiterni L. Iunius Columella pariter de re rustica lib. 10. dum de cultu hortorum in fine Carminum scribit.

Quin etiam tardipedi sacris iam ritè solutis
Nube noua feritur, cæli pendentibus vndis,
Congilis illustri mittit quam Nursia campo,
Quaque Amiterninis defertur buutas aruis.

Sed cum huius antiquitatis plena sint ferè omnia,

omnia, latiorem de ea discursum alium in locū reijciam, tantū Iouiniani Pontani de gestis Ferdinandi Regis lib. 5. pauca hęc verba subnectā, Prolatis etiā, inquit, confinibus facta est Aquila, 47 Vrbs quidem † ipsa ciuibus, autoritate, & operibus clara, regionisque totius caput, Nam & populus ipse quanquam lanificio deditus ac texturę, maximè etiam bellicosus est, finitimisque vndique formidini, nec minus etiam Regibus qui Neapoli imperant. quod Ioannes Baptista Carapha in suis historijs tradidit, Aquilanos in quam militiæ addictos esse. Quid mirum si hæc inclyta Vrbs belli Duces strenuos 48 fortesque, ac inter alios † Antonutium ex Illustrissima, & Generosa Camponiscorum Montorij Sanctæque Agathæ Comitū familia exercitus Ladislai Ducem, ac itidem Eugenij IIII. progenuit, sub cuius quoque ductu Aquilanus Populus Bracchio Fortibracchio apud Aquilam dimicando occiso, eius inimicum exercitum fudit, profligauit, vicit atque consumpsit; alios quoque eminentissimos ciues produxit, & ne omnes memorem, Amicum Agniphylū 49 Cardinalem tituli S. Mariæ trās Tyberim, † & Aquilanum Antistitem, doctissimum Iurisconsultum, vitæ sanctitate, nobilitateque præclarissimum non reticebo velut summis virtutibus exornatum, quicquid de eo Hieronymus Garimbertus Parmensis, & Frater Alfonsus Ciaconius scribere ausi fuerint, ab æmulis (vt credendum est) nobiliumgentis Agniphylæ perperam instructi, cum Cardinalis iste nō solum purpuræ fulgore, sed antiquæ eius antecessorū nobilitatis radijs coruscauerit, qđ Aquilanis ciuibus magis quā externis ipsis scriptoribus innotescit, quibus Historicis, vt ignoscēdum est, ita æmulis illud obijci poterit:

Inuidia Siculi non inuenere tyranni
Maius tormentum.

Emicat eadē Aquilæ vrbs familiarū antiquissima nobilitate, ciuiumq. tum armorū tū sciētia rū oīum claritate. Vtque aliquantisper ad Ami 50 terni fastigiū † redeā, non minora vetustissimorū lapidū apparent eius monumēta, inscriptionemq. illā quę Beneuēti adhuc extat subijciam.

M. MARIO. M. F
STEL. TITIO RVFINO
COS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F
CVR. COL. CLAVD. AVG
AGRIPPINENSIVM
PRO. COS. PROV. SICILIAE
CVR. AM✝ERNOR. PRAET
TR. PL. Q. PROV. MACEDON
SEVIR. TVRMAT. EQ. ROM
TRIB. LATICL. LEG. I. ADI. P. F
IIII. VIRO STLITIB. IVD

En aliā de Amiterno ipso quæ maiori Aquilæ vrbis Palatio infixa conspicitur.

C. SALLIO C. F
QVI. PROCVLO
SACERDOTI. LANVVI
NORVM. IMMVNI. PON
TIFICI. PATRONO. CIVI
TATIS. AMITERNINORVM
ITERVM. Q. Q. SVMMO
MAGISTRO. SEPTAQVIS
OB. MERITA. ET. AMOREM
EIVS VICANI FORVLANI
PATRONO BENEMERENTI
L. D. D. D.

51 Denique palā est † in vno agro Amiternino gaudentis opus esse naturæ, imò tota in eo vitalis ac perennis salubritatis cæli temperies est, vt eo nihil mollius, tam fertiles cāpi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica siluarum genera, tot montiū afflatus, tanta frugum & vitium fertilitas, tot lacus, tot amnium fontiumque vbertas totum illum perfundens, vt mirabile visu sit, hinc Martialis.

Nos Amiternus ager felicibus educat oris.

Tantæ amœnitati decus ingens tribuunt, Amiterni vetustissimum amplissimumq. theatrum, pontes maximi ex quadrato lapide supra Aternum amnem altis fornicibus, marmorum crustæ & statuæ, leones erant enim dictæ ciuitatis insignia, nōdum collapsæ omnino turres, aquæductus, columnę, variorum marmorū inscriptiones, aliaque ingentia ac insignia mirę vetustatis quę in agro ipso visuntur, vrbis Amiterni potentiam atque eminentiam, & Sannitum gloriam clarè ostendentia; Ne autem encomium magis quam historiam illustrissimæ Vrbis Aquilæ patriæ meæ contexere videar, multa relinquere præclariora expedit, potissimum quæ ad tot illustrium familiarum nobilitatem ciuiumque præstantiam pertinent, cum absolutum modo Imperatoris Federici elogium sufficiat, quo gloriati poterit, dum eius manuum Nobile opus ipsam esse promulgauit, & tum ex ipsius loci vocabulo, tum ex victricium Imperialium signorum auspicijs Aquilæ nomine inscribendam decreuit. Nunc verò vt quæ de Aemilio Papiniano veluti per Satyram dicere instituerat, omnino concludam, constitutum illud est, Virtutem ferro non extingui, eiusque præmium æternitatem esse.

PERORATIO.

QVAE de Æmilio Paulo iam dixi, etsi nequaquam paria illius ingenio, ac pro mei tamen studio possibilia, cum eius virtutes sensu hominum non possint aut cogitatione comprehendi, censeo equidem ipsum Diuino consilio ortum, Iurisprudentiæ ornamentis suaui quodam nexu colligari oportere: cum verò ipsam laudibus veluti vberrimis eloquentiæ torrentibus irrigatam aspersamque aspexerim, eripuit libertatem mihi dicendi eius panegyricorum gloria, cum eruditorum testimonio totiusque iudicio Græciæ, quinimò re ipsa summarum scientiarum virtutumque quam se cumque in partem vertat facilè princeps existat: licet enim omnes virtutes sint, attamen est species alia magis alia formosa, & illustris, sicut hæc enitet Iuris scientia: silentio inuolutis ijs quæ de ea affluenter dici possent vsquequaque efflorescentibus, cygnea namque voce opus esset, Isocratis suauitate, Hyperidis acumine, Aeschinis sonitu, atque vi Demosthenis suffulta, Iurisconsultorum prægrande decus qui ipsam Iurisprudentiam excoluere in quorum filo Papinianus multum omnibus gloria, & honore præstitit, aliquibus coloribus adumbrare enitar. Qua in re carmen illud mihi primò occurrit repetendum, quo clarissimus vir ille ob hanc iuris ciuilis scientiam sic appellatus à summo Poeta est.

Egregie cordatus homo Caius Aelius Sextus.

Plurimum namque ijs qui iuri dicendo præsunt, honoris, gratiæ, & dignitatis ius ciuile tribuere quis ignorat? cum vt Plutarchus Iurisprudentiam omnium scientiarum præclarissimam Pyndari testimonio appellat, sic Jurisconsultos omnibus numeris præstantes summa cum ratione nominabo. Quod enim præclarius, & illustrius quam honoribus, & Reipublicæ muneribus perfunctum, posse suo iure dicere id quod apud Ennium dicat Pythius Apollo, se esse eum vnde sibi si non populi, & Reges at omnes sui ciues consilium expetant?

Suarum rerum incerti quos ego mea ope ex
Incertis certos, compotesque consili
Dimitto, vt ne res temere tractent turbidas.

Est namque, vt de Oratore Cicero, sine dubio domus Iurisconsulti totius oraculum ciuitatis, cuius rei vt testis tunc Romæ erat Q. Mutij ianua, & vestibulum quod in eius infirmissima valetudine affectaque iam ætate maxima quotidie frequentia ciuium ac summorum hominum splendore celebrabatur, ita nunc (mihi liceat præsentibus vti exemplis atque viuis) Hieronymi Macchiauellij Præclariss. Iurisconsulti Bononiensis domum velut alterius Q. Mutij existimo, totius Vrbis Romæ itidem admirandum oraculum, quem etiam C. Aquilio æquandum fore censeo, cuius prudentiam Populus Romanus in cauendo non in decipiendo perspexerit, vt qui Iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit, qui tot annos, ingenium, laborem, fidem suam Populo Romano promptam expositamque habuerit, qui ita iustus & bonus vir fuerit, vt natura non disciplina consultus, ita peritus ac prudens, vt

ex iure

PERORATIO.

ex iure ciuili non scientia solum verum etiam bonitas nata esse videretur, cuius tantum ingenium erat, tam prompta fides vt quicquid inde haurires purum liquidumque te haurire sentires. Non ad leges XII. tabularum interpretandas quarum vnum libellum obscurum valde, & aspersum vetustate bibliothecis omnium Philosophorum Cicero praeferebat, Ermodoro Ephesio in Italia exulanti opus fuisset, si illa aurea florensque aetas Macchiauellium iuris disertissimum, ac maximi animi virum cognouisset. Vt tamen illuc vnde abij redeam, cum Iurisprudentiae celebritas adeò eminens sit, quòd eius sectatores immortalitate dignos reddat, omnes qui virtutem colunt admoneo, vt fortissimo quodam animi impetu, in hanc Iurisprudentiam mentis aciem defigant tanquam in illustrem disciplinam, vt patriae, vt parentibus, vt amicis adiumento esse possint, ac denique vt sibimet consulant, arbitror etenim nil aptius mortalibus contingere, ut aeternitate nominis ornari atque illustrari valeant. Nec labor aliquis illos fortasse deterreat, cum summi labores magna competenti gloria mitigentur, & quaenam gloria fulgentior quam quae optimos Iurisconsultos felices, & claros reddit? Fremant omnes licet, vt istud vsurpem, dicam quid sentio, veteres inquam illos maius quiddam animo complexos fuisse, plus multo etiam vidisse videri quam quantum vestrorum ingeniorum acies intueri possit, eosdemque Iurisprudentiam summa veneratione honestasse, proindeque Solonem, Lycurgum, Draconem, aliosque latores legum vti Heroas suspexisse, quorum nihilominus leges si cum Romanis legibus conferantur, incredibile est quam sit omne ius ciuile praeter hoc nostrum inconditum, ac penè ridiculum, cum quantum praestiterint nostri maiores prudentia ingenioque caeteris gentibus, tantum leges Romanae praeualeant, vt illarum latores tanto ardentius admirari nos conueniat, & ex iuris cognitione laetitiam voluptatemque educere, atque etiam Iurisconsultos summo in honore dignitateque retinere, qua fortasse altius aut illustrius nihil.

LAVS DEO.

INDEX RERVM LOCORVMQVE INSIGNIVM

QVAE IN HOC LIBELLO CONTINENTVR.

Iuris

F I N I S.

VENETIIS, M DC XIII.

Apud Bartholomaeum Rodellam, Damiani Zenarij haeredem, sub candentis Salamandrae signo.